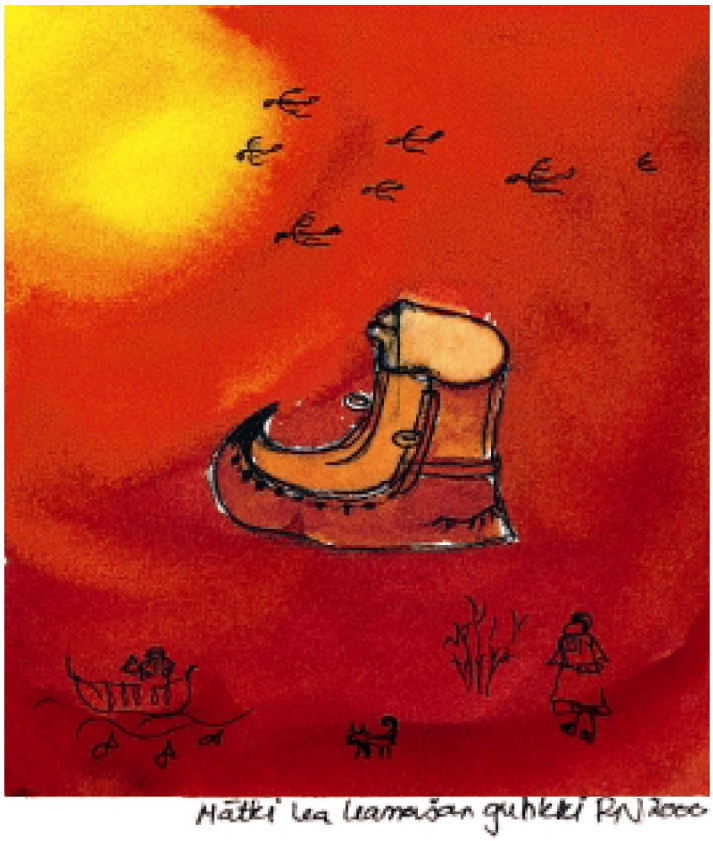

Romssa Universitehta sámi strategiijaplána

Sámi dutkamiid guovddáš
2000

Almmuheaddji: Sámi dutkamiid guovddáš

Čujuhus: Romssa Universitehta
Sámi dutkamiid guovddáš
9037 ROMSA

Olggošgovva: Rávná Nystad lea málen gova “Mátki lea leamašan guhkki”

Deaddilan: Lundblad Grafisk as

Vuosttaš almmuhus 2000 © Sámi dutkamiid guovddáš

Romssa Universitehta sámi strategiijaplána

Sámi dutkamiid guovddáš
2000

Ovdasátni

Sámi dutkamiid guovddáža stivra ovddida dál "Romssa Universitehta sámi strategiijaplána" áigodahkii 2000 - 2010.

Lei rektor Tove Bull gii 1997:s evttohii ráhkadit Romssa Universitehta sámi strategiijaplána. Sámi dutkamiid guovddáš čuovvolii evttohusa, ja ráhkadišgođii plána. Plána lea ádjánan guhkit ráhkadit go álggos doaivvuimet, muhto min mielas lea plána ráhkadeami proseassa seammá deatalaš go ieš plána. Fágabirrasat leat dieđihan midjiide ahte plánabargu lea álggahan ságastallama sámi dutkama birra universitehtas, ja oidnosii buktán sámi dutkama.

Sámi dutkandoaimmat ja eamiálbmotdutkandoaimmat lassánit, ja dan botta go dainna plánain leat bargan leat olu deatalaš proseassat ja prošeavttat vuolggahuvvon. Daid proseassaid ja prošeavttaid leat mii hálidan nu guhkás go vejolaš váldit mielde plánii. Plána ráhkadettiin oaččuimet mii čađat ođđa evttohusaid ja cealkámušaid - sihke universitehta olbmuin ja olggobeali olbmuin - geaid mielas Romssa Universitehtain lea lunddolaš ovttasbargat sámi dutkama oktavuođas. Sámi dutkamiid guovddážii lea hui movttiidahtti go nu oallugat leat hálidan searvat dán bargui.

Sámi strategiijaplánas leat vihtta kapihttala ja okta mielddusoassi. Vuosttaš kapihttalis lea strategiijaplána čoahkkáigeassu, ja das leat plána váldočuoggát. Nubbi kapihtal lea válddi ja bargojoavkku birra. Goalmmát kapihttalis čilgejuvvojit višuvnnat maidda Sámi dutkamiid guovddáš lea plána vuođđudan, ja movt mii jáhkkit sámi dutkama ovdánit boahtteáiggis. Njealját kapihttalis guorahallojuvvo Romssa Universitehta sámi dutkama ovdáneapmi historjjálaččat. Viđat kapihttalis leat doaibmabijuid evttohusat. Mielddusoassái leat čohkken universitehta instituhtaid čilgehusaid ja instituhtaid sámi olgogova čilgehusaid. Mielddusoassi lea dušše dárogillii.

Oallugat leat leamaš mielde ráhkadeame Sámi strategiijaplána. Stivrajođiheaddjin hálidan giitit sámi strategiijaplána bargojoavkku buori barggu ovddas, ja mun giittán maiddái fágabirrasiid ja ovttaskas olbmuid geat leat buktán konstruktiiva cealkámušaid plánii. Erenoamážit giittán Lars Andreassen, gii lea čállinbarggu dahkan ja čoahkkinastán universitehta fágabirrasiiguin. Erenoamážit hálidan maiddái namuhit ovddeš stivrajođiheaddji Ánde Somby, gii lea čállán eanas oasi goalmmát kapihttalis. Maiddái sadjásaš stivrajođiheaddji Britt Kramvig lea jođihan strategiijaplána proseassa. Hálidan maiddái giitit Siri Johnsen, gii lea dahkan maŋemus rievdademiid ja gárven plána, ja Berit Merete Nystad, gii lea jorgalan plána sámegillii.

Sámi dutkamiid guovddáža stivra hálida giitit Universitehta hovdengotti gii lea ruhtadan Sámi strategiijaplána ráhkadeami.

Romsa, 12.09.2000

Bård A. Berg
stivrajođiheaddji

SISDOALLU

1 ČOAHKKÁIGEASSU 1
1.1 Álgu 1
1.2 Váldi, bargu ja bargojoavkku lahtut 1
1.3 Višuvnnat 2
1.4 Historjjálaš čielggadeapmi 2
1.5 Doaibmabijuid evttohusat 3
1.6 Mielddus A 3

2 VÁLDI, BARGU JA BARGOJOAVKKU LAHTUT 5
2.1 Váldi 6

3 VIŠUVNNAT 9
3.1 Álgu 9
3.2 Universitehta oahpposadjin 10
3.3 Universitehta gávnnadanbáikin 12
3.4 Universitehta jurddašanbáikin 14

4 HISTORJJÁLAŠ ČIELGGADEAPMI 19
4.1 Romssa Universitehta ásaheami vuođusteapmi 19
4.2 Norgga dutkanráđi mearkkašupmi 19
4.3 Romssa Universitehta fágabirrasiid ovdáneapmi 20
4.3.1 Historjjá ossodat ovdamearkan/Historjjá instituhtta 20
4.4 Lávdegoddi mii guorahalai Romssa Universitehta sámi dutkama, oahpahusa, populearadieđalaš diehtojuohkima ja kulturmuitogáhttema viidáset fievrrideami 23
4.4.1 Sámi dutkamiid guovddáža ásaheapmi 23
4.4.2 Eará doaibmabijut 25

5 DOAIBMABIJUID EVTTOHUSAT 27
5.1 Vuoruhuvvon doaibmabijut 28
5.1.1 Sámi dutkanguovddáš 28
5.1.2 Fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprográmmat 29
5.1.3 Ásahit rekrutterenvirggiid sámi fáttáin 30
5.1.4 Ásahit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma ja Bachelors-prográmma 31
5.1.5 Sámegielmáhttu reella gáibádussan dieđalaš virggiid virgáibidjamis 33
5.1.6 Ásahit friddjaoastinortnegiid 33
5.1.7 Nannet institušuvdnaovttasbarggu 34
5.1.8 Ráhkadit lohkanmeriid sámi/eamiálbmot áššiid birra ja ráhkadit lohkanmeriid sámegillii 35
5.1.9 Sámi studeanttaid oččodeapmi 36
5.1.10 Nannet dutkandieđuid juohkima 38
5.1.11 Nannet sámegiela geavaheami rápmaeavttuid 39
5.1.12 Fásta sámi ovddasteaddjesadji Universitehtastivrii 39
5.1.13 Bistevažžan dahkat sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu 39

5.2 Gielladoaibmabijut 40

5.2.1 Giellagurssat bargiide ja studeanttaide 40
5.2.2 Sámegillii galbet RMD-girjerádjosa 41
5.2.3 Ođasmahtton oahppomateriála Romssa Universitehta birra 41
5.2.4 Jorgalanbálvalus 41

5.3 Oahpahusdoaibmabijut 41

5.3.1 Sámi dearvvašvuođadutkanossodaga ásaheapmi (Med-fak) 42
5.3.2 Álggahankollokviat sámi studeanttaide 42
5.3.3 Fágaid rasttildeaddji seminárat 42
5.3.4 Oahpahus ja DGT (Diehtojuohkin- ja gulahallanteknologiija) 43
5.3.5 Romssa Musea/Universitehtamusea bargit bagadallin 43
5.3.6 Ovddidit oahpahusfálaldagaid bohcco ja boazodoalu birra 43

5.4 Dutkan 43

5.4.1 Stipeanda prošeaktaohcamiid čállimii 43
5.4.2 Oktasaš davviriikkalaš-ruošša sámi bibliografiija 44
5.4.3 Čielggadit dutkanhástalusaid 44
5.4.4 Doavttirgrádagurssat/seminárat 44

5.5 Riikkaidgaskasaš doaimmaheapmi 44

5.5.1 Viiddidit našuvnnalaš earreprográmma 45
5.5.2 Romssa Universitehta ovttasbargošiehtadusat 45
5.5.3 Konferánssat 45

1 Čoahkkáigeassu

1.1 Álgu

Strategiijaplánabargu álggahuvvui 1998:s ja barggu vuolggahii rektor Tove Bull[1]. Sámi strategiijaplána lea vuosttašdási plána man váldoulbmil lea čujuhit muhtun doaibmabijuid maid hálidit vuoruhit Romssa Universitehta sámi dutkamis. Sámi strategiijaplána dievasmahttá Romssa Universitehta dábálaš strategiijaplánabarggu. Doaibmabijuide ráhkaduvvojit sierra doaibmaplánat main čilgejuvvo movt doaibmabijuid čađahit.

Universitehtahovdengoddi bivddii Sámi dutkamiid guovddáža ráhkadit sámi strategiijaplána, mii dutkama lassin maiddái galgá gieđahallat oahpahusa, dieđuid juohkima ja studeanttaid oaččuheami. Romssa Universitehta lea riikka stuoramus dutkaninstitušuvdna mii gieđahallá sámi dutkangažaldagaid, ja Romssa Universitehta vuoruheapmi váikkuha garrasit olles dutkansuorgái. Plánabargu lea vuođđuduvvon dasa ahte universitehta berre ovddidit sámi dutkama ja oahpahusa, ja dan bokte maiddái máŋggafágalaš dutkama, ja eambbo sámi studeanttaid ja dutkit oččodit universitehtii.

Olu strategiijaplánabarggus fievrriduvvo viidáseappot sihke oassečilgehussan ja dađistaga proseassan dain iešguđetge instituhtain.

Dán čoahkkáigeasus ovdanbuktit plána sisdoalu.

1.2 Váldi, bargu ja bargojoavkku lahtut

Nuppi kapihttalis čilgejuvvo sámi strategiijaplána váldi. Fágalaš ovddasvástádus sámi strategiijaplánii lea leamaš bargojoavkkus maid Sámi dutkamiid guovddáža stivra nammadii áššis 13/98. Bargojoavkkus ledje:

- Ánde Somby, stivrajođiheaddji (01.01.2000 rádjái)
- Ivar Bjørklund, ovddeš stivralahttu
- Britt Kramvig, stivralahttu
- Eivind Bråstad Jensen, diehtojuohkindirektevra (01.08.1999 rádjái)
- Tor-Henrik Buljo, studeantalahttu

Joavkku čálli lei Lars Andreassen, Árran Julevsáme guovdásj, gitta 1999 njukčamánu loahpageahčái. Siri Johnsen, Sámi dutkamiid guovddáš, válddii dasto badjelasas čállibarggu.

Maŋŋel go strategiijaplána vuosttaš evttohus sáddejuvvui gulaskuddamii, válddii Sámi dutkamiid guovddáš badjelasas ovddasvástádusa rievdadit ja gárvvistit plána. Sámi

[1] Geahča Romssa Universitehta strategiijanotáhta jagi 2010 rádjái, ja web-siiddu ”Wenn jemand eine Reise tut”: http://www.uit.no/tromsoflaket/1997.18/10.html

dutkamiid guovddáža stivra dohkkehii sámi strategiijaplána stivračoahkkimis 31.08.2000 áššis 36/2000 ja mearridii plána sáddet Universitehtastivrii.

Bargojoavku lea bovden fakultehtaid ja instituhtaid, eará ossodagaid, ovttaskas olbmuid, studeantaservviid ja earáid mielde plána ráhkadeapmái. Leat lágiduvvon čoahkkimat ja eará vuogit háhkat evttohusaid, earret eará leat leamaš rabas fáddáčoahkkimat, ja loahpas sáddejuvvui strategiijaplána gulaskuddamii. Mihttomearit leat earret eará leamaš:

- Čielggadit Romssa Universitehta sámi dutkama ja oahpahusa.
- Evttohit muhtun vejolaš luottaid Romssa Universitehtii, ja evttohit konkrehta doaibmabijuid sámi dutkama ektui, oahpahusa ektui, diehtojuohkima ektui, oainnusin dahkama ektui jnv.
- Álggahit ságastallama Romssa Universitehta sajádaga birra sámi servodaga gelbbolašvuođa dárbbuid ektui.

Bargojoavku ii leat hálidan ráhkadit dutkan- ja oahpahusoplána mas gieđahallojit fáttát maid boahtteáiggis berre oahpahit dahje dutkat. Bargojoavku lea baicca čujuhan muhtun universitehtapolitihkalaš hástalusaid mat gusket Romssa Universitehta profileremii ja ovddasvástádusaide. Váldi ja bargojoavkku bargu lea vuđoleappot čilgejuvvon *2. kapihttalis*.

1.3 Višuvnnat

Goalmmát kapihttalis gieđahallat guovddáš čuolmmaid mat gusket doahpagii "Sámi dutkan", ja mii Romssa Univeristehta sámi dutkan berrešii leat. Čállosis geahččalit čilget muhtun váttisvuođaid maiguin sámi dutkan deaivvada dáčča ja riikkaidgaskasaš dutkanmáilmmis. Váttisvuođat leat čadnon dasa movt árbevirolaččat sirrejit fágaid, sámi dutkama oainnusin dahkamii, sámi studeanttaid universitehtii oaččuheapmái, ja sámegiela geavaheapmái dutkamiid oktavuođas.

Kapihttalis leat čilgejuvvon muhtun oaidninsajit dasa movt sámi dutkan sáhttá nannet Romssa Universitehta našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš olgogova, ja movt sámi dutkan sáhttá leat mielde Romssa Universitehtii hukseme erenoamáš regiuvnnalaš gelbbolašvuođa.

1.4 Historjjálaš čielggadeapmi

Njealját kapihttalis čilgejuvvo Romssa Universitehta sámi dutkan ja oahpahus historjjálaččat. Sámi dutkan ja gelbbolašvuođaid lasiheapmi, oahpahus ja eará vuogit juohkit dieđuid sámi dilálašvuođaid birra, leat leamaš guovddážis Romssa Universitehtas álggu rájes. Norgga dutkanráđi prográmmat leat maiddái leamaš deatalaččat dáid gelbbolašvuođaid lasiheamis.

Dutkama ja kulturmuitogáhttema čađa leat guovllu sámi ja máŋggakultuvrralaš bealit oidnosii boahtán áibbas earaládje go dušše 20 jagi áigi. Romssa Universitehta lea leamaš deatalaš sámi servodahkii sámi kandidáhtaid oahpaheami bokte, ja sámi

kultuvrra ja eará regiuvnnalaš kulturvugiid oainnusin dahkama ja árvvu loktema bokte.

1988/1989 dahkkui čielggadanbargu Romssa Universitehta sámi dutkama ja oahpahusa birra. Čielggadeapmi čájehii ahte lea dárbu doaibmabijuide mat ovddidit sámi dutkama, ovttasbarggu fága rájiid rastá, oahpahusa sámi dilálašvuođain jnv. Sámi dutkamiid guovddáža ásaheapmi lei dán barggu boađus. Daid maŋemus jagiid leat máŋga doaimma álggahuvvon lasihan dihte sámi dutkandoaimmaid, oččodan dihte lasi sámi studeanttaid universitehtii, oainnusin dahkan dihte sámi kultuvrra ja oainnusin dahkan dihte sámegiela geavaheami hálddahusas ja dutkamis jnv.

1.5 Doaibmabijuid evttohusat

Viđat kapihttalis leat strategiijaplána doaibmabijuid evttohusat. Evttohusat mat ovddiduvvojit leat fágabirrasiid gulaskuddancealkámušaid vuođul. Muhtun doaibmabijut viidáset fievrridit "Romssa Universitehta sámegiela doaibmaplána", ja muhtun doaibmabijuid lea fas Sámi dutkamiid guovddáža stivra evttohan.

Lea maiddái ráhkaduvvon evttohus movt vuoruhit doaibmabijuid. Čuovvovaš vuoruheapmi evttohuvvo:

- Ásahit eamiálbmotguovddáža Romssa Universitehtii
- Ásahit fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprográmmaid
- Ásahit rekrutterenvirggiid sámi fáttáin
- Ásahit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma ja Bachelors-prográmma
- Sámegielmáhttu reella gáibádussan dieđalaš virggiid virgáibidjamis
- Ásahit friddjaoastinortnegiid
- Nannet institušuvdnaovttasbarggu (Eamiálbmotfierpmádat ja "Ovddidanguovlluid eamiálbmotgažaldagaid forum")
- Ráhkadit lohkanmeriid sámi/eamiálbmotdilálašvuođain ja lohkanmeriid sámegillii
- Sámi studeanttaid oččodit Romssa Universitehtii
- Nannet dutkandieđuid/bohtosiid juohkima
- Nannet sámegiela geavaheami rápmaeavttuid
- Fásta sámi ovddasteaddjesadji Universitehtastivrii
- Bistevažžan dahkat sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu

1.6 Mielddus A

Mielddus A:s čilgejuvvojit Romssa Universitehta ja guoskevaš institušuvnnaid sámi dutkan, oahpahus ja eará sámi guoskevaš doaimmat. Čilgehusa vuođđun leat jahkedieđáhusat, fágaplánat, lohkanmearrelisttut, čoahkkimiid bohtosat, evttohusat boahtán maŋŋel čoahkkimiid ja gulaskuddancealkámušat. Dát čilgehus lea ráhkaduvvon 1999 álggus ja gulaskuddanáigemearri lei geassemánu seammá jagi. Rievdadusat maŋŋel geassemánu 1999 eai leat biddjon dán mildosii.

Nu go čilgehusas boahtá ovdan, de eai leat sámi gažaldagat seammá olu sisafievrriduvvon buot instituhtaide. Instituhtaid fágalaš ovdáneapmi, fágalaš relevánssa sturrodat ja ressursavátnivuohta virggiid ektui, leat dieđusge mielde váikkuheame erohusaide, muhto erohusaid sáhttá maid dulkot váilevaš moktan dustet hástalusaid maid sisafievrrideapmi mielddisbuvttášii.

Válddi ektui lei ulbmil ođasmahttit sámi dutkama čielggadusaid, ja guorahallat fágaplánaid čielggadan dihte man stuora oassin sámi fáttát leat Romssa Universitehta oahppofálaldagain.

2 Váldi, bargu ja bargojoavkku lahtut

Universitehta hovdengoddi bivddii Sámi dutkamiid guovddáža vuolggahit Romssa Universitehta sámi strategiijaplána ráhkadeami. Sámi dutkamiid guovddáža stivra lea stivraáššis 13/98 nammadan bargojoavkku mas lea leamaš fágalaš ovddasvástádus sámi strategiijaplánii.

Bargojoavkkus leat leamaš vihtta čoahkkima cuoŋománu 22. b. 1998 rájes.

Bargojoavku lea fágabirrasiid, studeanttaid ja earáid bovden mielde bargui. Leat lágiduvvon čoahkkimat Romssa Universitehta hovdengottiin, buot fakultehtaiguin ja muhtun instituhtaid jođiheddjiiguin. Leat maiddái čoahkkinastán Norgga guolástusallaskuvllain, Romssa Museain/Romssa Universitehtamuseain (maiddái Sámi etnográfalaš ossodagain), Universitehta oahpaheaddjeoahpu ja lassi- ja viidáset oahpu gelbbolašvuođaguovddážiin (UNIKOM), Universitehta girjerádjosiin (UG), Studeantalihtuin (maiddái Studeanttaid sosialbálvalusain ja Gimle mánáidgárddiin), Studeantabáhpain, sámi studeanttaid servviiguin ja ovttaskas olbmuiguin.

Guokte rabas čoahkkima leat lágiduvvon, vuosttaš lei oppalaččat sámi oahpuid birra ja nubbi fas lei Romssa Universitehta sámi ja eamiálbmotdutkama boahtteáiggi vejolaš luottaid birra.

Maŋŋel čoahkkimiid leat sáddejuvvon reivvet ja gohččumat iešguđetge instituhtaide ja fágabirrasiidda ávžžuhusain buktit ođasmahtton listtuid sámi dutkamiid ja oahpahusaid badjel. Dán barggu mihttomearit leat earret eará leamaš:

- Čájehit Romssa Universitehta sámi dutkama ja oahpahusa.
- Evttohit muhtun vejolaš luottaid Romssa Universitehtii, ja maiddái evttohit konkrehta doaibmabijuid sámi dutkama ektui, oahpahusa ektui, diehtojuohkima ektui, oainnusin dahkama ektui jnv.
- Álggahit ságastallama Romssa Universitehta sajádaga birra sámi servodaga gelbbolašvuođa dárbbuid ektui.

Plána sáddejuvvui gulaskuddamii, ja geassemánu 4. b. 1999 lei gulaskuddanáigemearri. Konstruktiiva cealkámušaid bukte:

- Juridihkalaš fakultehta
- Arkeologiija instituhtta
- Humanisttalaš fakultehta
- Stáhtadiehtaga instituhtta
- Mariidna- ja sáivačáhcebiologiija instituhtta
- Árktalaš biologiija ossodat
- Biologiija instituhtta
- Sosiálantropologiija instituhtta
- Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea
- Romssa Universitehta dutkanlávdegoddi
- Historjjá instituhtta
- Trond Trosterud, Lingvistihka instituhtta

- Dáiddahistorjjá instituhtta
- Sosiologiija instituhtta

Maŋŋel go vuosttaš evttohus sáddejuvvui gulaskuddamii, válddii Sámi dutkamiid guovddáža hálddahus badjelasas ovddasvástádusa rievdadit ja gárvvistit plána. Vuosttaškonsuleanta Siri Johnsen lea rievdademiid dahkan. Disdaga guovvamánu 15. b. 2000:s čoahkkanii hálddahus ollesbeaiveseminárii guorahallat plána. Plána maŋemus rievdademiid leaba sadjásaš stivrajođiheaddji Britt Kramvig ja hálddahusjođiheaddji Johnny-Leo L. Jernsletten dahkan. Sámi dutkamiid guovddáža stivra dohkkehii sámi strategiijaplána stivračoahkkimis 31.08.2000 áššis 36/2000 ja stivra mearridii sáddet plána Universitehtastivrii.

2.1 Váldi

Sámi dutkamiid guovddáža stivra lea dán válddi addán bargojovkui:

1. Bargojoavkkus leat stivrajođiheaddji Ánde Somby, stivralahtut Ivar Bjørklund ja Britt Kramvig, diehtojuohkindirektevra Eivind Bråstad Jensen ja studeantalahttu Tor-Henrik Buljo.

2. Bargojoavkkus lea fágalaš ovddasvástádus Romssa Universitehta sámi strategiijaplánii.

3. Bargojoavkku čálli lea Lars Andreassen, Árran Julevsáme guovdásj, Divtasvuodna.

4. Sámi strategiijaplána galgá guorahallat doaibmabijuid mat ovddidit Romssa Universitehta davvi-, julev- ja lullisámi dutkama ja oahpahusa.

5. Strategiijaplána galgá erenoamážit guorahallat movt sáhttá sisafievrridit sámi dutkama ja oahpahusa fágabirrasiidda mat dábálaččat eai leat dutkan sámi áššiid.

6. Sámi dutkama ja oahpahusa historjjá galgá guorahallat, ja guorahallat galgá maid buot fágabirrasiid lohkanmeriid ja lohkanplánaid, čielggadan dihte Romssa Universitehta sámi dutkama ja oahpahusa.

7. Galget maiddái leat čoahkkimat guovddášhálddahusain, buot fakultehtaid instituhtta- ja fakultehtajođiheddjiiguin, Romssa Museain, Universitehta girjerádjosiin ja UNIKOM:in, oažžun dihte evttohusaid maid berre deattuhit sámi dutkamis ja oahpahusas.

8. Čuoggát 6. ja 7. galget leat sámi strategiijaplána duogášdokumeanttat.

9. Strategiijaplánas galget leat guokte váldodokumeantta:

    a) Oanehis prinsihpalaš oassi mainna álkit olaha fágabirrasiidda ja,

b) Guhkit oassi mas sámi dutkama ovdáneapmi guorahallo, mas evttohuvvojit doaibmabijut movt sisafievrridit sámi áššiid ođđa fágabirrasiidda, mas evttohuvvojit doaibmabijut mat ollislaččat vuoruhit sámi dutkama ja mas čujuhuvvojit ođđa vuoruhansuorggit sámi dutkamis.

10. Strategiijaplána galgá leat ofelažžan Romssa Universitehtii go boahtteáiggis galgá ovddidit sámi dutkama ja oahpahusa.

11. Strategiijaplána berre leat gárvvis ja meannuduvvon stivrras guovvamánus 1999.

3 Višuvnnat[2]

3.1 Álgu

Sápmelaččat leat nubbi stáhtavuođđudeaddji álbmot Norggas, ja dat lea deatalaš vuođđu go galgá sihke dáčča ja sámi servodaga alit dási oahpu ja dutkama dilálašvuođaid láhčit. Movt berrejit Norgga guokte stáhtavuođđudeaddji servodaga — dáčča ja sámi servodagat — heivehit dilálašvuođaideaset alit dási oahpahusa ja dutkama politihkkii, mii galgá láidet min boahttevaš jahkeduháhii?

Dát čuolbma guoská garrasit Romssa Universitehtii, danne go dat lea guovlluuniversitehta. Romssa Universitehta lea deatalaš servodatásahus, ja danne vurdojuvvo das erenoamáš doarjja, ovdamearkka dihte guovllu máŋggakultuvrralaš árbevieruid vára váldimis. Universitehta vuođđojurddan lei álggu rájes ahte lassin dáčča servodahkii maiddái doaimmahit sámi servodaga dárbbuid. Das čuovvu historjjálaš ovddasvástádus. Universitehtas lea stáhta ásahusa nama olis mieldeovddasvástádus "láhčit dili nu ahte sámi álbmot sáhttá sihkkarastit ja ovddidit gielas, kultuvrras ja servodateallimis.", gč. Vuođđolága § 110a.

Vuođđolágaparagráfa vuođđojurdagat leat maid mielddisbuktán konkrehta doaibmaplánaid iešguđet servodatsurggiid dáfus. Dás oaivvilduvvo Sámedikki čielggadeapmi sámi dutkanpolitihka birra, ja Norgga dutkanráđi oppalaš čielggadeapmi sámi dutkama dilálašvuođas. Romssa Universitehtas leat nappo stuora dutkanpolitihkalaš hástalusat — mat leat čadnon nana, bistevaš sámi dutkanovttasbarggu vuođđudeapmái. Dás namuhuvvojit muhtun áššit mat sáhttet maŋit namuhuvvon bargui leat deatalaččat.

Romssa Universitehta ulbmil lea šaddat riikkaidgaskasaš eamiálbmotdutkama guovddážin. Dákkár guovddáš ferte sámi dutkama, oahpaheami ja oahpahusa bidjat guovddážii, ja maiddái eambbo oppalaš eamiálbmotdutkama bidjat guovddážii. Viđat kapihttalis gohčoduvvo dat *Sámi dutkanguovddážin* (gč. čuoggá 5.1.1). Dákkár guovddáža vuođđun livčče sámi dutkit, dutkit geat dutket sámi dilálašvuođaid, dutkit geat dutket eamiálbmogiid, ja eará eamiálbmotdutkit. Dákkár guovddáža ásaheapmi Romssa Universitehtii lea dárbbašlaš ovdáneapmi Romssa Universitehtii. Sámedikki čilgehusas 1996:s, mii lea oppa Norgga sámi dutkama birra, muitaluvvo ahte olles 46% dutkiin geain lea sámi ja sápmelaččaide guoski dutkanfáddá, barget Romssa Universitehtas. Vásáhusat mat leat sámi dilálašvuođain, sámi studeanttaid oaččuheamis álgit universitehtii ja sin oahpaheamis, ja sámi servodaga gelbbolašvuođa lasiheamis, mielddisbuktet ahte Romssa Universitehta lea erenoamáš dilálašvuođas daid hástalusaid gieđahallamis boahtteáiggis. Dákkár guovddáža ásaheami oktavuođas lea maid deatalaš bargu eamiálbmotstudeanttaid oččodit universitehtii, ja eaktuduvvo maid seammás erenoamážit heivehit oahpahusa.

Dáin bargguin leat golmmalágan hástalusat. Vuosttažettiin eai leat hálddahuslaš bargovuogit heivehuvvon guovtti dutkanmáilmmi dillái — dáčča dutkanmáilbmái ja

[2] Eanas dán kapihttala lea ovddeš stivrajođiheaddji Ánde Somby čállán.

sámi dutkanmáilbmái. Sámi dutkanmáilmmi heiveheapmi gáibida buori hálddahuslaš doaimma sihke sámi ja dáčča hálddašanásahusain.

Nubbi hástalus lea ahte eai lágat, eai ge almmolaš bušeahtat, “oainne” sámi dutkanmáilmmi, ja dan geažil šaddá sámi dutkanmáilbmi oaidnemeahttumin. Sámi dutkanmáilmmi oidnosii dahkan ja birgejupmi gáibida buori politihkalaš duoji sihke Stuoradikki ja Sámedikkis.

Goalmmát hástalus lea ahte sámi dutkanbiras lea amasin šaddan dábálaš dutkanoktavuođas.

Dan golmma hástalusa guorahallamis jurddašit universitehta dego latnjan. Sáhttit dadjat ahte universitehtas leat golbma vuođđodoaimma servodagas:

- Latnja gos olbmot ohppet
- Latnja gos olbmot gávnnadit
- Latnja gos olbmuin lea vejolašvuohta vuđolaččat áššiid jurddašit

3.2 Universitehta oahpposadjin

Universitehta vuosttaš váldodoaibma lea oahpposadjin leat — báikin gos olbmot galget oahppat. Sámi servodaga dilli lea ain nu ahte váilot olu oahppan olbmot. Universitehta galgá oahpahit sihke árbevieru ja ođđa jurddašeami nuorra olbmuide. Maŋit áigge šaddet oallugat dain nuorra olbmuin hálddašit fámu eará olbmuid badjel. Dan dihte lea universitehtas stuora bargu juohkit dieđuid ja buriid geavahusvugiid. Muhto seammá deatalaš lea geahččalit juohkit olmmošvuođa.

Ođđa studeanttaid oaččuheamis lea deatalaš vuhtii váldit ahte sámi servodat gos studeanttat bohtet, lea earalágan go dáčča akademalaš servodat gosa studeanttaid vižžet. Ferte garrasit bargat dan badjelii ahte oažžut olbmuid ohppui mii maŋŋel sáhttá addit gelbbolašvuođa šaddat dutkin. Positiiva bealli das go oaččuha eanet olbmuid universitehtii, geain lea sámi duogáš, lea ahte sámi servodat fas oažžu deatalaš máhtu. Dat sáhttá mielddisbuktit ahte sámi servodat olaha buoret ipmárdusa eará servodagain. Heajos bealli lea ahte sámi studeanttat oahpuideasetguin sáhttet gáidet eret sámi servodagas. George Manuel-rohkki, Eamiálbmogiid Máilmmiráđi vuođđudeaddji, lávii dadjat ahte formála oahpu maŋŋel berrejit nuorat ođđasit oahpahuvvot iežaset kultuvrraide. Lávii čujuhit dasa ahte nuorra olbmot eahpekritihkalaččat gehččet iežaset servodagaide juristta čalmmiiguin ja jurddašit juristta jurdagiiguin.

Studeanttaid oaččuheapmi universitehtii sáhttá golmma oassái juohkit:

- Lasi sámi studeanttaid oaččuhit universitehtii
- Heivehit oahpahusa vai eanemus lági mielde studeanttat čađahit oahpahusprográmmaid mearriduvvon áigái
- Sihkkarastit oahpahusa kvalitehta vai dat ii oahpat studeanttaid “eret” sin iežaset servodagain.

Romssa Universitehta bealis lea máŋgii daddjon ahte lea deatalaš dihtomielalaččat bargat oaččuhit studeanttaid universitehtii. Guhkesáiggi jurddašeapmi lea deatalaš go ráhkadit strategiijaid movt oaččuhit studeanttaid alit dási sámi oahpahussii. Váikko mii nagodit ollislaččat čilget dilálašvuođa, ráhkadit ulbmiliid ja maiddái ráhkadit proseassaid movt oaččuhit studeanttaid universitehtii, de lea studeanttaid oaččuheapmi áddjás bargu.

Movt vuođđudit sámi dutkanservodaga ja movt váldit vára das, lea gažaldat mii dávjá čuožžila. Sápmelaččaid historjjálaš dilli lea nu ahte sin oami olbmot leat vásihan skuvlavuogádaga dakkárin mii olu lea bávčča gahttán sin. Skuvla lea leamaš bákčasiid latnjan oallut sápmelaččaide. Ođđa jahkeduháha álggus easkka lea vuosttaš buolva sámi dutkiin ja dutkiidrekruhtain geat eai leat vásihan nu garra skuvlabákčasa ahte gáidan akademalaš servodagas. Mis lea historjjálaš vejolašvuohta vuođđudit sámi modernitehta dutkojuvvon dieđuid nala. Sámi skuvlabávčča s goitge čuohcá sámi servodahkii guhkes áiggi. Dán kapihttalis áigut geahčadit muhtun jurdagiid mat leat boahtán Romssa Universitehtii, ásahusa čanastagaid dáfus sámi servodahkii. Vuosttaš reive lea *skuvlabákčasa* birra.

> *Universitehtii*
>
> *Oallugat mu ustibiin leat dávjá jearran ahte áiggun go duođai álgit universitehtii, ja movt dat heive. Lea ain alla lávki álgit universitehtii, ja leat garra vuostelasvuođat dan dáfus. Doaivvun ahte kultuvrralaš bákčasa sáhtášii dálkkodit soabadanproseassain. Dákkár soabadeami álgun livčcii ahte gilláje addjit beasaše vásáhusaideaset muitalit. Muitalit go váldojuvvojedje ruovttuineaset eret, go eai ožžon oahpes biepmu, go eai beassan sámástit, go vieruiduvve sámi gárvvuide, go eai šat beassan sámi máidnasiid gullat, go luođi masse, ja go dan geažil atnigohte kultuvrraset árvvoheapmin, ja nu maiddái iežaset árvvohis olmmožin.*
>
> *Akademihkar*

Universitehta doaibma dan čuolmmas ahte oaččuhit eanet sámi studeanttaid ohppui, lea maiddái ahte heivehit geavatlaš oaččuhandoaimmaid sámi studeanttaide. Universitehta berre maiddái čájehit čielga oainnu dárbbašlaš soabadanproseassaide mat bohciidedje omd. dan skuvlapolitihka geažil maid sápmelaččat guhká šadde gillát.

Nuppádassii lea dárbu heivehit studeanttaid vejolašvuođa čađahit oahpuideaset. Olu fágasurggiin leat sierra sámi sisabeassanearit. Vaikko dađi bahábut ii leat ovttalágan bargovuohki sisabeassaneriid dáfus, de dat eahpitkeahttá leat ávkkálaččat. Lea gal čujuhuvvon dasa ahte “earri”- doaba ii leat nu buorre. Hálidit danne beassat eret earri-doahpagis, ja baicca gohčodit oahpposajiid omd. dáčča ja sámi oahpposadjin.

Leat maid erenoamáš doaibmabijut sámi studeanttaide, omd. Juridihkalaš fakultehtas. Juridihkka-studeanttain lea guhtta vahkku bargohárjehallan gasku lohkanáigodaga. Fakultehta fállá dábálaččat bargohárjehallama advokáhttakántuvrrain, duopmárkántuvrrain dahje hálddahuskántuvrrain oahppat movt láhka doaibmá.

Lea easkkabáliid leamaš erenoamáš fálaldat sámi studeanttaide mas leat beassan oahpásnuvvat eará eamiálbmogiid juristtaide ja riekteeallimii. Lea sávahahtti oažžut ruovttoluotta dan ortnega. Dasa lassin leat studeanttain maid leamaš erenoamáš dahkosat álggahankollokviaid ja erenoamášfágaid oktavuođas. Buot fágabirrasat berrejit leat dihtomielalaččat sámi studeanttaid erenoamáš dárbbuid ektui, ja sidjiide berre erenoamážit heivehit dili.

Universitehta berre leat diehtomielalaš dan ektui ahte oahpahusprográmmaid čađaheamis sáhttet vuhttot sámi mihtilmasvuođat. Dan dihte berre árvvoštallat dárkileappot gozihit sámi studeanttaid, eastadan dihte sin oahpu heaitimis. Dál eat dieđe gii lea juste sámi studeanta, muhto sámi studeanttaid gaskkas dáidet leat oalle olu rávis olbmot. Danne áigut boahtteáiggis árvvoštallat berre go sin gelbbolašvuohta bargoeallimis ja eará servodatoassálastimis boahtit buorrin maiddái universitehtavuogádagas. Maiddái mielddisbuktá dat veahá earalágan čuolmmaid studeantta eallimis go dábálaččat, omd. oažžut dohkálaš mánáidgárde- ja skuvlafálaldaga sámegielat mánáide. Ovdal lea sámi váhnemiidda leamaš oalle váttisin oažžut universitehta ruovttusuohkana ásahit fálaldaga sámi mánáide.

Go universitehta galgá heivehit studeanttaide dilálašvuođa vai studeanttat čađahit oahpuideaset, de lea vuosttažettiin dárbu dábuhit dieđuid dan birra mainnalágiin universitehta oahppobiras lea sámi studeanttaid mielas. Dasto berre universitehta gozihanprográmmaid bokte čájehit beroštumi studeanttaid reála gelbbolašvuhtii, ja maiddái bargat studeanttaid sosiála birrasa heivehemiin.

3.3 Universitehta gávnnadanbáikin

Universitehta nubbi doaibma lea doaibmat olbmuid gávnnadanlatnjan. Olbmot gávnnadit beaivválaččat universitehtas - boradanlanjas, seminárain, stuora čoahkkimiin, ja olmmoš sáhttá oahppat olu sihke kopimášiinna guoras, boradanlanjas ja universitehta guhkes feaskáriin.

Muhto movt sáhttá universitehta buoremusat doaibmat gávnnadanbáikin sihke dáčča ja sámi servodahkii? Maiddái dan ášši sáhttá juohkit golmma oassái:

- Sámi servodat ja dáčča servodat berrejit gávnnadit universitehta kontuvrrain dahje ravdasárgáin
- Sámi servodat ja dáčča servodat berrejit gávnnadit universitehta struktuvrrain
- Sámi servodat ja dáčča servodat berrejit gávnnadit universitehta tekstuvrrain

Universitehta kontuvrrat
Ulbmil dainna ahte sámivuohta galgá ovdanboahtit universitehta kontuvrrain, sáhttá čájehuvvot máŋggaláđje. Seammás go universitehta lea doaibmi ovttadat, de dat lea maid latnja. Dat sisttisdoallá ahte universitehta lanja hábmen ii leat áibbas mearkkašumi haga.

Jus sámivuohta ii oba oidno ge, de lea dat váttisvuohtan. Danne lea buorre go Romssa Universitehta lea ceggen goađi gasku universitehtašilju. Lea maid buorre go galgá

ceggejuvvot sámi “kulturviessu” universitehta lusa, ja go Sámi dutkamiid guovddáš lea ožžon erenoamážit heivehuvvon oasi ođđa Teorifágavissui.

Sámegiel galben lea maid deatalaš oassi universitehta sámivuođa čájeheamis, ja sámegillii ferte galbet maid dain viesuin ja rusttegiin gos dat ii leat vel dahkkon.

Sámi “kulturviesu” huksen šaddá hui mávssolažžan sámi dutkama oktiiheiveheamis, vuosttažettiin dutkanbirrasa huksemis. Guovddáš šaddá maid dárbbašlažžan universitehtas eamiálbmotáššiid riikkaidgaskasaš doaimmaheamis, máŋggafágalaš dutkanprošeavttaid láhčimis, studeantaoktavuođa buorideamis, sámi kultuvrra čájeheamis ja jna. (eambbo riikkaidgaskasaš doaimmaheami birra čuoggá 5.5 vuolde).

Sámivuođa čájeheamis universitehta kontuvrrain lea gal čiekŋalet ulbmil go dušše universitehta arktitektuvrras čájehit dan. Lea sáhka das lea go sámivuohta čilgejuvvon universitehta vuođđoulbmiliin. Muđui lea sáhka das lea go sámivuohta oidnosii dahkkojuvvon go universitehta dutkan- ja oahpahusoppalašvuođa geahččá. Dát strategiijaplána galgá nannet dan dilálašvuođa, ja maid čohkket návccaid ja vugiid lasihit sámivuođa maiddái dainna deatalaš vugiin.

Universitehta struktuvrrat
Universitehta sámivuođa struktuvraulbmil lea huksejuvvon dan nala mainnalágiin universitehta lea hábmen fágalaš doaimmas. Dárkileappot daddjon lea dat universitehta fágalaš bajáshuksen, ja mainnalágiin universitehta mearridanválddit leat hábmejuvvon. Go lea sáhka fágalaš bajáshuksemis, de dáidá leat nu ahte universitehta fágalaš hábmen speadjalastá daid surggiid mat muđui leat servodagas.

Sáhttá máŋgii leat sámi oaidninvugiin váttisin ahte universitehta lea nu čavga čadnon dáčča stuoraservodahkii. Okta oassi dan váttisvuođas sáhttá leat go sámi servodat muhtun muddui lea organiserejuvvon earaládje, ja go universitehta fágalaš doaibma dušše muhtun muddui heive sámi servodaga dárbbuide. Dan sáhttá oaidnit das go oahpahus ja dutkan mii universitehta bealis adnojuvvo máŋggafágalažžan, ii leat nu sámi oaidninvugiin. Dan sáhttá čilget dainna ahte sámi máilmmis leat áibbas erenoamáš servodatdárbbut. Ovdamearkan sáhttá namuhit ahte bohcco- ja boazodoallodutkan lea čielgasit fágalaččat sirrejuvvon Árktalaš biologijjii ja servodatdieđalaš birrasii. Boazodoallodutkan speadjalastá akademia máhtu organiserema. Boazodollui livčči ávkin jus boazodoalu oahpus livčče eambbo sihke servodatdieđalaš fágat ja luonddudieđalaš fágat.

Nubbi ovdamearkan leat riikkaidgaskasaš sámi ovttasbargoprošeavttat. Sámi dutkanbirrasiin lea lagas ja buorre ovttasbargu eará eamiálbmotservodagaid oahpahus- ja dutkanbirrasiiguin, muhto dat gal leat eará surggiid árbevieruin vuolggahuvvon. Muhtomin lea dat váttisvuohta boahtán ovdan go guossestudeanttat ja guossedutkit gávnnadit universitehtain gos lea nu unnán oktavuohta eará fágalaš birrasiiguin, ahte fágalaš ávki šaddá unnit go maid livčče hálidan. Čuoggás 5.1.1, Sámi dutkanguovddáža birra, lea árvaluvvon movt dan dili sáhtášii buoridit.

Universitehta fágalaš rájit leat oassin historjjálaš lobálašvuođain mat gustojit universitehtamáilbmái. Universitehta berre gal daðistaga bargat dan guvlui ahte unnidit fágalaš hehttehusaid nu olu go vejolaš. Universitehta berre árvvoštallat ásahit loačča det ovttadaga mii sáhttá bargat máŋggafágalaš doaimmaiguin sihke sámi- ja

eamiálbmotdutkamis. Sámi dutkamiid guovddáš, mii ii leat nu čavgadit čadnon guđege fágabirrasii, orru dálá dilis buoremus molssaeaktun dasa.

Universitehta mearridanválddiid hábmen lea vuođustuvvon dáčča universitehta hábmema nala. Dát fuomášuhttá ahte sámi mearridanvuogit muhtun muddui leat earaláganat go dáčča vuogit, ja danne lea deatalaš ahte universitehta bealis dovdet dan dili. Mearkkašahtti lea ahte dálá dilis leat hui unnán sámi ovddasteaddjit universitehta bajimus stivrrain. Váikko maŋimus jagiid lea leamaš sámi ovddasteaddji Universitehtastivrras, de doppe ii leat fásta sámi ovddasteaddji. Auckland University New Zealándda riikkadási universitehtas lea nuppeládje, gos universitehta maoriservodat hálddaša prorektor-saji. Okta dain doaimmain mii evttohuvvo plánas, lea ásahit fásta sámi ovddasteaddjisaji Universitehtastivrii, gč. doaibmabiju 5.1.12.

Universitehta tekstuvrrat
Universitehta sámi tekstuvraulbmil sáhttá oidnosii dahkkojuvvot dainnalágiin ahte hervet universitehta maiddái sámi dáidagiin ja dujiin.

Romssa Universitehta ođđa Teorifágaviesu plánemis leat maid jurddašuvvon sierra kantuvralanjat Sámi dutkamiid guovddážii, ja sierra sámi "kulturviessu" universitehtii. "Kulturviessu" šaddá gasku universitehtašilju (juste goađi bajábealde), ja šaddá deatalaš oassin sámivuođa čájeheamis Romssa Universitehtas. Dan stuora huksendoaimma plánedettiin lea sámivuođa čájeheapmi leamaš guovddážis sihke huksenmálles ja čiŋaheamis. Áigumuššan lea viidát huksenprošeavttas čájehit sámivuođa.

Oppalohkái leat universitehtas dál juo máŋga positiiva beali mat sohpet deaivvadanbáikki vuođđun. Berre dattege leat čielga ulbmil ahte universitehta ieš ovddida daid beliid.

3.4 Universitehta jurddašanbáikin

Loahpas dán guorahallamis geahčadit universitehta goalmmát doaimma — universitehta jurddašanbáikin. Go sámi servodat galgá oassálastit dieđalašvuođaservodahkii iežas jurdagiid vuođul, de lea gažaldat mainnalágiin galgá oassálastit. Golbma deatalaš oasi leat:

- Sámi servodat berre šaddat aktiiva dutkkusgeavaheaddji
- Sámi servodat berre sáhttit searvat dutkama ságastallamiidda
- Sámi servodat berre maid ieš searvat riikkaidgaskasaš dutkanservodahkii

Vuosttaš lea Romssa Universitehta ovddasvástádus juohkit dutkandieđuid sámi servodahkii. Ii leat váttis gávdnat ovdamearkkaid dasa go sámi servodat ii leat sáhttán ávkki atnit dálá dutkama dieđalašvuođas. Lea doarvái geahčastit sámi ealáhusaide, mat eai leat sáhttán ávkki atnit viidáset buvttadeami teknologiijas, mat leat ovdamearkka dihte biergobuktagiid viidáset buvttadeamis. Sámi ealáhusat leat šaddan eanas aivve álgobuktaga buvttadeaddjin.

Nubbi lea ahte gáibiduvvo erenoamáš gelbbolašvuohta jus ollislaččat galgá sáhttit searvat dutkanságastallamiidda. Leat deatalaš ságastallamat, ja danne lea dárbbašlaš ahte maiddái sámi servodat galgá sáhttit oassálastit daidda. Lea dáhpáhuvvan ahte eará servodagaid dutkit leat čađahan dutkanprošeavttaideaset almmá báikkálaš dieđuid ávkkástallama haga. Ovdamearkan sáhttá namuhit ahte Deanu luossagoargŋumiid birra lea máhttu maid sámi servodat guhká lea diehtán, muhto maid dálá luossadutkit eai dáidde diehtit.

Goalmmát lea ehtalaš geatnegasvuohta. Sámi dutkanservodat šaddá lunddolaččat unnin dáčča dutkanservodaga ektui, ja danne ii sáhte vuordit seamma olu vuođđodutkamiid. Berre dárkilit gullat makkár dieđut doppe duođai bohtet, ja láhčit dilálašvuođaid vai sámi dutkanservodaga siskkobealde sáhttet iešheanalis dutkit boahtit oidnosii, go dat livččii eaktun searvat riikkaidgaskasaš dutkanmáilbmái. Sápmelaččat vedjet hárjánan álo bealuštit iežaset, ja čilget man mihtilmasat sii sáhttet leat.

Ii ábut láhppot dakkár dilálašvuođas. Seammás berre maid ipmirdit ahte sámi servodat lea olu unnit go dáčča servodat máilmmidásis. Veadjá leat alla vuordámuš doaivut ahte sáhtášedje oassálastit dakkár muitalemiin mii dutkiide livččii suohtas ja ávkkálaš gullat. Jus duođalažžan galgá váldojuvvot, de lea deatalaš doalahit mihttun ahte sápmelaččain maid livččii sálaš dutki beavdái. Viidásit dán ovdanbuktimis áigut čájehit ovdamearkkaid dása riektediehtagis ja dutkamis.

> *Universitehtii*
>
> *Bealistan vikkan doallat geatnegasvuođa mii mis sápmelaččain lea, iežan dutkamušas. Mu oainnu mielde oaidná dálá riekteteoriija dušše čállosiid. Riekteteoriijas eai leat muitalusat eai ge luođit. Midjiide sápmelaččaide gártá nu ahte min vuogit čohkket, dulkot ja juohkit dieđuid, das maiddái riektedieđuid, eai lohkko riektelanjas. Lea álki fuomášit boasttuvuođa das. Muhto lea váddáseabbo čilget juste mii boasttuvuođaid das lea. Mu oainnu mielde lea juoga boastut riekteteoriija giela geavaheamis, ja nu lea teoriijaovddidanbargu geahččalit muddet riekteteoriija vai njálmmálaš árbevirrui maid lea sadji. Lean geahččalan lahkonit muhtun vuođđočuolmmaid maid deaividan iežan doavttergrádabarggus, "Jussa retorihkkan". Barggadettiin oaivvildan iežan gávnnahan muhtun struktuvrralaš headjuvuođaid dálá riekteteoriijas, ja sávan mu dulkon- ja válddahallanevttohusat šattaše ávkin sidjiide geat barget riekteteoriijain.*
>
> *Dearvuođaiguin Doktor'ánden*

Muhto movt praktihkalaččat bargat vai lahkonit dutkama máilmmi?

- Áđđestallat oarjemáilmmi dutkama?
- Dutkat sámi servodaga iežas árbevieruid ja servodateallima vuođul ja birra?
- Geahččalit ođđa vugiid sámi dutkamis?

Sáhttá geahččalit áđđestallat dutkama mii juo lea dutkojuvvon, ja mii ovdamearkka dihte lea dahkkon riektedutkamis. Lea deatalaš bargu mas leat guokte oasi. Vuosttažettiin lea juridihkalaš dutkan, mii sisttisdoallá juridihkalaš dulkondoaimmaid, rievttalaš eksegese. Olu lea barggakeahttá, ja dáiddášedje máŋga eallinagi barggu dahkat dan. Leat guokte buori ovdamearkka dakkár juridihkalaš eksegesii mat leat dahkkon sámi riektedutkamis. Sihke Jens Edvin A. Skoghøy bargu riikkaidgaskasaš eamiálbmotrievtti riektegálduid birra ja Kirsti Strøm Bull bargu boazodoallorievtti birra, leat deatalaš barggut dan dáfus.

Nubbi strategiija maid sámi dutkan berre čuovvut, lea sámi máhtus váldit vuođu. Jus fal lea nu ahte dutkiidmáilbmi ii galgga dušše heivvolaš čilgehusaid ráhkadit, muhto maiddái heivvolaš čovdosiid, de gáibida dat máŋggafágalaš lahkoneami. Boazodoallodutkamii livčče sihke luonddudieđa, servodatdieđa, riektedieđa ja humaniora ávkkálaččat. Ovdamearkka dihte sáhtášedje ekologalaš dutkamat, ja bohcco ja ealu guohtunmálle dutkamat, čadnot gielladiehtaga máhtuide. Maiddái servodatdieđalašvuođa guorahallan sosiála ja kultuvrralaš rievdamiid dáfus, mat iešguđetládje rievdadit dán lágan ealáhusdoaimma ja árbevieru guoddi, sáhtášii leat ávkin hálddašeamis ealáhusa mii lea garra roasuid siste.

Nubbi ovdamearka lea Deanu luossafierbmesajiid juogadeapmi, mii doaibmá bures. Norgga luossanjuolggadusaid ráhkadettiin, eai leat dálá vuoigatvuođaid vuođđojurdagiid diehtán, eai ge vuhtii váldán. Lea mávssolaš dakkár ortnegiid almmolažžan dahkat ja dat lea ge dutkama ulbmil. Seammás sáhttá leat váttis dása geavahit dáčča juridihkalaš doahpagiid nu go vieruiduvvan riekti (sedvane). Doaba ii sáhte čilget buot luossabivddu dálá girjás ortnegiid.

Dán dilálašvuođa čilgemis sáhttit geahčadit muhtun mihtilmas áššiid sámi servodagas.

Sápmelaččat leat árbevirolaččat eallán smávva servodagain. Dat mielddisbuktá soames váttis dilálašvuođaid. Okta dain dilálašvuođain lea ahte soahpameahttunvuođa maŋŋel nai galget olbmot eallit ovttas. Riektevuogádat lea olu eambbo huksejuvvon ođđamállet, stuora servodaga vuogi nala. Riekteáššis lea buoremus jus bealálaččat čilgejit ášši nu njuolga go vejolaš. Áššiid galgá dadjat njuolga ja nu čielgasit go sáhttá. Jus olmmoš gullá aivve olu ja čielga čuoččuhusaid olbmuin geaiguin lea soahpameahttunvuohta, de sáhttá gulahallan oalát bisanit. Unna servodagažii ja olbmuide geat doppe leat, sáhttá dat leat garra roassun. Goalmmát reive čilge *mainnalágiin soahpameahttunvuođaid čoavdit.*

> *Universitehtii,*
>
> *Mu eadni lea boarráseamos oabbá 13 vieljažiid ja oappážiid gaskkas, ja son lea stuora bearraša matriárka. Son dat hálddaša soahpameahttunvuođaid mat bohciidit stuora bearrašis. Stuora bearraša lahtut lávejit muhtomin nihttit čuojahit Kárii — mu eatni namma lea Káre. Soahpameahttunvuođat sáhttet šaddat dakkárin ahte soames duođai čuojaha sutnje.*
>
> *Káre ii láve báljo goassege namuhit soahpameahttunvuođa bealálaččaide, muhto son sáhttá ovdamearkka dihte fitnat dan*

oambeali ja vilbeali guossis geat eaba šat soabat. Muhtomin son lea goarostan juoidá, gámabára, unna lávkkaža dahje juoidá eará. Sii humadit buot eará go soahpameahttunvuođa birra. Muhtun áiggi maŋŋel sáhttá son čuojahastit bealálaččaide, ja oambealástit. Dál fertet oažžut ráfi du ja vilbealát gaskii. Su soahpameahttunvuođa čoavdinmálles leat máŋga čáppa beali, go ii oktage leat vuoitán ii ge vuoittahallan, nu movt riekteáššiid soahpameahttunvuođa čoavdimis lea. Matriárka lea duohtavuođas skeaŋkkaidis bokte ráhkadan giitevašvuođavealggi, ja dan son geavaha buoremiela bivdit, mainna fas soabaha bealálaččaid. Die lea dušše ovdamearka min kultuvrra oallut soahpameahttunvuođa čoavdinmálliin. Jus árbevieruideamet galggašeimmet duođas váldit, de fertet oahppat daid oaidnit ja dulkot, vai fas sáhttit válljet galgat go geavahišgoahtit daid sámi ođđaáigásašvuođas...Oallut sámi mánáide lea dakkár čielgasit cealkima gáibádus leamaš hui amas. Go ieš vázzen skuvlla, de ledjen oahppan bordit dárogiel sániid maŋŋálaga rievttes grammatihkalaš cealkkan. Šattai goitge váttis dárogiel stiillaid čálidettiin. Ruovttus ledjen oahppan ahte rievttes giella lea go hupmá juoga man birra, dainnalágiin ahte ii daja njuolga rievttes namain. Čállen dárogillii, sámegiela málle mielde, ja sámi giellaárvvuid mielde. Gokko livččen galgan njuolga ja čielgasit dadjat juoidá, dakko čállen guora áššii. Lei bahča munnje ipmirdit ahte skuvlla giella lei nu olu earalágan go ruovttugiella, ja doaivvun ahte mun ledjen áibbas akto dainna bákčasiin, nu go olu eará sámi mánát.

Dearvuođat muhtun bártnis

Lea praktihkalaš čuolbma ee. sámi riekteoainnuid dutkkadettiin: Mainnalágiin galgá jorgalit njálmmálaš riektegálduid ja riektegeavaheami vai duopmostuolut galget sáhttit daid geavahit riektečađaheamis?

Dutkanservodaga stuora hástalussan lea danne oažžut dohkkehuvvot njálmmálaš ja geavatlaš riektegálduid. Jus dákkár riektegálduid oččošii oidnosii, de livčči čuolbma dušše muhtun muddui čovdojuvvon. Njálmmálaš dieđuin lea earalágan logihkka go deduktiiva logihkka mii geavahuvvo riektečállosiid dulkomis. Deduktiiva logihkas lea omd. oppalaš tearbma masa oktagaslaš kásus galgá geavahuvvot, ja dat doaibmá bures. Muhto makkár logihkkavuogi galgá geavahit go omd. muitaleami geavaha riektegáldun? Muitalemiid vuođul ii čilgejuvvo makkár riektedilálašvuohta lea dahje ii leat.

Dás oaidná sámi dutkama vuogi válljendárbbu. Ferte historjjálaš vásáhusaid vuhtii váldit. Ferte maid vuhtii váldit ahte lea sáhka olbmuin geaid gielas lea eahpenjulges dahje implisihtta vuohki muitalit áššiid. Sámi dutkanmáilbmái lea stuora hástalus movt dakkár riekteávdnasiiguin galgá bargat jus dat galget geavahuvvot rievttis ja eará formála ákkastallandilálašvuođain.

Universitehta dutkanstrategiijas berre leat goalmmát strategiija — fakultehtaid rasttildeaddji dutkan. Lea deatalaš ovdanbuktit doaimmaid mat sohpet sámi servodahkii, máŋggafágalaš dutkanprošeavttaid johtui bidjamiin nu go lea čilgejuvvon ovdalis.

Dálá media- ja servodatdigaštallan boazodoalu birra, čájeha ahte boazodoalu dáfus lea máŋggafágalaš dutkanprošeakta erenoamáš dárbbašlaš. Máŋggafágalaš dutkanprošeavttas berrejit leat sihke luonddudieđalaš, humanisttalaš ja servodatdieđalaš áššit sámi boazodoalus. Lea erenoamáš deatalaš atnit ávkki boazodolliid vásáhusdieđuin, seammás go dutkiid dutkanbohtosat maid bohtet olámuddui.

Lea dárbu dutkat máŋggafágalaččat, danne go sámi kultuvra ii leat juoga mii dáhpáhuvai 200 jagi dás ovdal, 50 jagi dás ovdal, diibmá dahje mannan vahkku. Sámi kultuvra lea ealli kultuvra, ja juohke ealli kultuvrra dovdomearkan lea ahte ođđa áššit ain bohciidit. Dakkár doaibma boktá ođđa dovddastusaid.

Ođđa dovddastusaid geaidnu ii leat goassege ovttageardán. Das gáibiduvvo sihke viissisvuohta, duostilvuohta ja nággárisvuohta. Universitehta vuogádagas berrejit nagodit movttiidahttit ja doarjut dutkiideaset, vai sii dustet ođđa geainnuid mannat. Vuostelasvuođat maid dutkit oalle fargga deaividit, leat muhtun hámádagat dutkama ruhtadeamis. Ruhtadeaddji ásahus hálida áinnas oaidnit geavatlaš bohtosiid. Nuppi dáfus sáhttet bohtosat leat oalle eahpečielgasat go innovatiivvalaččat dutká. Innovatiiva dutkan sáhttá dábálaččat easkka maŋit áiggi adnot deatalažžan, ja stuoraservodaga dutkamis leat olu dutkamat mat leat hui bures lihkostuvvan go innovatiiva dutkiid leat vuostáibargan dalle go sii dutke. Sávvamis oažžu sámi servodat vejolašvuođa bajáshukset dutkamis maiddái innoatiiva dutkiid čáhkkehemiin.

Go Romssa Universitehta galgá ásahit sámi dutkanárbevieru, de lea universitehtas sihke morálalaš ja geavatlaš ovddasvástádus atnit ávkki dain vásáhusain maid eará eamiálbmogat leat vásihan iežaset ovdánanproseassain. Riektedutkan lea olu ávkkástallan davviameriikká indiánaid dutkamiid, go sii leat 1960-logus juo bargagoahtán rekrutterenpolitihkain. Lea deatalaš ahte Romssa Universitehta boahtteáiggis maid ávkkástallá eará eamiálbmogiid vásáhusain, maid sii leat vásihan sin akademiijaid bajáshuksemis.

Dál go golbma vejolaš strategiija leat čilgejuvvon sámivuođa boahtimis dieđalašvuođa latnjii, de lea seammás namuhuvvon ahte ii oktage dain strategiijain akto sáhte addit buori sámivuođa ásaheami. Jus dušše stuoraservodaga dutkama áđđestallá, de sáhttá sámivuohta jávkat. Sámivuohta sáhttá hávkat ja jávkat. Jus dušše sámi árbevieruide galgá luohttit, de sáhttá jođánit geavvat dávvervuorkái, ja románttalaš prošeavttaide. Sámi servodaga dálá guovddáš dutkandárbbut sáhttet jođánit vajálduvvat. Jus viggá leat innovatiivan, de lea veadjemeahttun ođđa fuomášumiid dahkat oppa áiggi. Galgá go baicca jurdagiid viežžat oarjemáilmmi dutkamis, jurdagiid viežžat sámi árbevieruin ja dasto geahččalit leat innovatiiva? Vai galgá go bisánkeahttá geavahit dan golbma strategiija — ii ge diehtit ge goas lea geavaheame duon dán strategiija?

4 Historjjálaš čielggadeapmi[3]

4.1 Romssa Universitehta ásaheami vuođusteapmi

Romssa Universitehta vuođđudeami digaštallamis, deattuhuvvui ahte Romssa Universitehtas leat olu doaimmat guovllu servodaga dárbbuid ektui. Minoritehtaid — sámiid ja kveanaid — dárbbut deattuhuvvojedje maid digaštallamis. Ruud-lávdegoddi dajai hui čielgasit ahte Romssa Universitehtas berre leat váldoovddasvástádus Norggas sámegiela ja sámi kultuvrra dutkamis ja oahpahusas. Romssa Universitehta vuođđudeami digaštallamis oaivvildedje sihke Giellafágaid ja historjjá fágalávdegoddi ja Servodatfágaid fágalávdegoddi (1972), ahte máŋggafágalaš dutkan ferte leat vuođđuduvvon guovllu fágaárbevirrui. Ja sii deattuhedje maiddái ahte ferte vuhtii váldit "daid erenoamáš geatnegasvuođaid" mat leat sámegiela, sámi historjjá ja servodateallima ektui. Dákkár vuoruheami ággan lei earret eará Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea (Sámi etnográfalaš ossodat) nanu biras, ja dutkandoaimmat maid sosiologat, sosiálantropologat ja pedagogat álggahedje 1960-logu loahpageahčen. Ruud-lávdegotti evttohusa vuođul bidje Romssa Universitehta vuosttaš virggiid servodatdieđalaš suorgái ja giellasuorgái.

4.2 Norgga dutkanráđi mearkkašupmi

Norgga dutkanráđi erenoamáš vuoruhanprográmmat leat leamaš mielde hukseme Romssa Universitehta sámegiela, sámi girjjálašvuođa, kultuvrra ja historjjá gelbbolašvuođa. Prográmma maid humanisttalaš ráđđi lágidii — *Sámiid ja kveanaid giella, historjá ja kultuvra* (1981-1991), ja prográmma maid servodatdieđalaš ráđđi lágidii — *Sámi/Sámi-dáčča dutkamat*, ledje mávssolaččat sámi dutkiid gelbbolašvuođa huksemis. Norgga dutkanráđđi ásahuvvui 01.01.93, ja lea viidáset fievrridan muhtun osiid sámi dutkama vuoruheamis *Kultuvra- ja servodatprográmma* čađa ja dutkanráđi eará prográmmaid čađa. Norgga dutkanráđđi čielggadii 1998:s *Sámi dutkama* dilálašvuođaid, ja guorahalai gelbbolašvuođa- ja rekrutterendárbbuid, dutkanfáttáid, fágalaš fierpmádagaid jna.

Dán čielggadeamis čujuhuvvo Romssa Universitehta bargui riikka stuoramus dutkaninstitušuvdnan mii gieđahallá sámi dutkangažaldagaid, ja stuora dutkandárbbuide mat leat sámi servodagas. Norgga dutkanráđđi deattuha oaččuhandoaimmaid deatalašvuođa, ja ahte lea dárbu hukset fierpmádagaid alit oahppoinstitušuvnnaid gaskka. Norgga dutkanráđđi ruhtada Romssa Universitehta, Sámi allaskuvlla ja Sámi Instituhta ovttasbargoprošeavtta — mii gohčoduvvo *Eamiálbmotfierpmádahkan*. Eamiálbmotfierpmádaga ulbmil lea earret eará ovddidit ja nannet institušuvnnaid dutkanbirrasiid, ja oahpahit eambbo sámi ja sámegielat dutkiid.

[3] Dát kapihtal lea čállon dáid gálduid vuođul: "Universitetet i Tromsø 25 år" (Fulsås 1993), "Universitetet i Tromsø. Glimt fra de første 30 år" (Bull ja Vorren red. 1998), "Samisk forskning og undervisning ved Universitetet i Tromsø" (Árvalus lávdegottis mii guorahalai Romssa Universitehta sámi dutkama ja oahpahusa viidáset fievrrideami (geassemánnu 1989).

Norgga dutkanráđđi lea deatalaš oassálasti sámi studeanttaid oaččuheamis alit gráda lohkamiidda, earret eará iešguđetlágán stipeandaortnegiid čađa. Lea maiddái dárbbašlaš ahte Romssa Universitehta ieš vuoruha doaibmabijuid maid ulbmil lea studeanttaid oaččuhit sámi lohkamiidda.

1999 giđa ráhkadišgođii Norgga dutkanráđđi sámi dutkama doaibmaplána. Romssa Universitehtas ledje guokte ovddasteaddji referánsajoavkkus. Doaibmaplánas leat fáddásurggiid, institušuvdnastrategiijaid ja doaibmaprofilaid čielggadusat.

4.3 Romssa Universitehta fágasurggiid ovdáneapmi

Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea ásahuvvui 1872:s ja lea okta boarraseamos dieđalaš institušuvnnain guovllus. Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea šattai 1976:s Romssa Universitehta oassin, ja oaččui 1978:s ovddasvástádusa hálddašit kulturmuitogáhttenlága sámi oasi. 1993:s sirdojuvvui sámi kulturmuitogáhtten Sámi kulturmuitoráđi hálddašeapmái. 1984:s ledje njeallje fágabirrasa main lei erenoamáš ovddasvástádus sámi dutkamii, oahpahussii, diehtojuohkimii ja kulturmuitogáhttemii:

- Sámi ossodat, Giela ja girjjálašvuođa instituhtta
- Historjjá ossodat, Servodatdiehtaga instituhtta
- Sámi dutkamiid/etnalaš relašuvnnaid dutkanjoavku, Servodatdiehtaga instituhtta
- Sámi-etnográfalaš ossodat, Museadiehtaga instituhtta

Maŋemus áiggiid leat maid eará fágasuorggit dutkagoahtán ja oahpahišgoahtán sámi fáttáid, ovdamearkka dihte arkeologiija, filosofiija, servodatplánema ja báikegoddedutkama, stáhtadiehtaga, sosiologiija, pedagogihka ja oskkoldatdiehtaga instituhtat. Sámi fáttáid leat maid sisafievrridan Universitehta oahpaheaddjeoahpu ja lassi ja viidásetoahpu gelbbolašvuođaguovddáš (UNIKOM), Juridihkalaš fakultehta, Medisiinnalaš fakultehta Árktalaš biologiija ossodat, Universitehtagirjerájus (UG) ja Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea Davvinorgga álbmotmusihka čoakkáldat.

Leat stuora erohusat daid instituhtaid ja Romssa Universitehta eará ossodagaid gaskkas man viidát sámi áššit leat eksplisihtta dutkan- ja oahpahusfáddán. Dáid erohusaid ja instituhtaid historjjá guorahallat lagabui A mildosis *Sámi dutkan ja oahpahus Romssa Universitehtas ja guoskevaš institušuvnnain.*

4.3.1 Historjjá ossodat ovdamearkan/Historjjá instituhtta[4]

Fágabirrasiid, mat leat bargan sámi dutkamiin, ovdáneapmi govvida muhtun deatalaš áššiid sámi dutkangelbbolašvuođa huksemis, sámi fáttáid oahpahussii sisafievrrideamis, sierra sámi lohkanfálaldagaid ráhkadeamis jna.

[4] Geahča maiddái čuoggá A.7.5 *Historjjá instituhtta*, ja Hansen ja Minde notáhta mii lea čállon 1999 ođđajágimánus: ”Historjjá instituhta sámi dutkama ja oahpahusa čielggadeapmi”.

Dás geavahuvvo Historjjá instituhta ovdáneapmi ovdamearkan dasa movt instituhtta dássidit lea huksen stuora gelbbolašvuođa sámi fáttáin. Historjjá instituhta válddáhagat leat earret eará sámi ja eamiálbmotfáttát, ja dat lea dahkan sihke instituhta ja Romssa Universitehta dovddusin riikkaidgaskasaččat. Instituhtta čájeha praktihkalaččat makkár hástalusat leat go galgá lasihit Romssa Universitehta sámi dutkama, ja movt daid hástálusaid sáhttá gieđahallat. Instituhtas lea vuosttašdási našuvnnalaš ovddasvástádus oktiiheivehit sámiid ja kveanaid historjjá dutkama ja oahpahusa ovdáneami.

Instituhtta lea dássidit huksen sámi historjjá gelbbolašvuođa. 1970-logu gaskkamuttus ledje instituhtas dušše moadde gurssa ja dieđalaš assisteantavirgi sámi historjjás, ja 1990-logus lei instituhtas sierra professoráhtta sámi historjjás, erenoamáš oahppofálaldagat váldofágadásis sámi/eamiálbmotdutkamis, máŋga eksáminerejuvvon doavttirgrádastudeantta sámi fáttáin ja riikkaidgaskasaš olgogovva.

Hansen ja Minde čilgeba notáhtas dán proseassa ná:

> *"...Sámi historjá lea ossodaga vuođđudeami rájes juo leamaš guovddážis. Ossodaga historjábiras (Historisk klubb) lágidii 1975:s vuosttaš seminára mas dušše lei sáhka sámi historjjás. Logaldallamat dán fáttás leat maŋŋil šaddan oassin ossodaga/instituhta báikkálaš historjjálaš seminárain mat lágiduvvojit jahkásaččat, maŋemustá davvinorgga XXIII historjáseminára Čáhcesullos čakčamánu 1998:s. Fáddán lei "Historjá, etnisitehta ja politihkka".*
>
> *1976 rájes 1982 rádjái, lei ossodagas dieđalaš assisteanta/NAVF-stipendiáhtta sámi historjjás. Seammá áigodagas dutkagohte máŋga fásta bargi dilálašvuođaid mat guoskkahedje sámi historjjá, erenoamážit ássanhistorjjá, historjjálaš demografiija, vuoigatvuohta- ja luondduriggodatgažaldagaid, ja minoritehtapolitihka. Muhtun váldofágastudeanttat čadnojedje dáidda álggahuvvon prošeavttaide ja čálle váldofágabargguset dán dutkansuorggis. 1980-logu álggugeahčen sáhtii vuođđofágadásis válljet čiekŋudit norgga minoritehtapolitihkkii. Muhtun dain eará čiekŋudanfáttáin ledje maiddái deatalaš sámi oasit, nu go ovdamearkka dihte fáttás "Ássan ja ekonomiija Davvi-Norggas sullii 1600-logu rádjái", mii maiddái gieđahalai dološ sámi heivehusvugiid ja ássama.*
>
> *Sierra virgi sámi historjjás ásahuvvui 1984:s, ja gohčoduvvui gitta 1993 rádjái formálalaččat ½ gaskavirgi, muhto duohtavuođas dutkkai bargi eanas sámi historjjá. 1980-logu loahpageahčen ásahuvvui ođđa virgi sámi historjjás ja kultuvrras maŋŋel go musea sámi birrasat, giella ja girjjálašvuohtabirrasat, sosiálantropologiijabiras ja historjábiras ovttas ledje bargan dan badjelii. 1988:s virgáibidje olbmo dán virgái ja bargi čadnojuvvui Historjjá ossodahkii iežas fágaduogáža dihte. Go Sámi dutkamiid guovddáš ásahuvvui, sirdojuvvui dán bargi bargangeatnegasvuohta guovddážii, vaikko su bargosadji ain lei Historjjá ossodagas.*
>
> *1993 rájes lea instituhtas leamaš sierra njunušvirgi erenoamážit sámi historjjá váras. Dán áigodagas oaččuhedje olu váldofágastudeanttaid ja dr.art.studeanttaid dutkansuorgái. Eksáminerejuvvo sullii 10 váldofágastudeantta geat váldofágabargguin ledje sámi fáttáid guorahallan, ja čađahuvvui okta*

dr.philos.-gráda. (Astri Andresen: "Nuppástuhttináigodat. Nomádalaš boazodoallu Duortnus siiddas ja Romssas 1840-1920.") Erenoamážit 1800- ja 1900-logu historjái lei buorre rekruttereri[5]. Sámi historjá sisafievrriduvvui dán áigodagas buot dásiide oahpus. Leat maiddái doalahan čiekŋudanfálaladagaid vuođđofágadásis. Ođđa válljenfáttát ođđaáigásaš sámi historjjás leat ásahuvvon, ja váldofágadásis lea vejolaš sierranit reálhistorjjálaš eamiálbmothistorjái.

Historjá ossodat lea leamaš mielde ásaheame sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu: evttohus bođii ovdan juo 1989 čielggadanbarggus man boađus lei Sámi dutkamiid guovddáža ásaheapmi. Sámi kultuvradieđu lohkanbajioahppu álggahuvvui easkka 1998 čakčalohkanbaji — ja dasa lei stuora beroštupmi...

1990-logu váldoulbmil lea leamaš sihkkarastit institušuvnnalaš huksema seailluhan dihte gelbbolašvuođaid maiddái boahtteáiggis — sihke našuvnnalaš bajitdási institušuvnnain ja sierra sámi dutkan-, oahpahus- ja diehtojuohkininstitušuvnnain (omd. báikkálaš ja regiuvnnalaš dávvervuorkkáin ja kulturguovddážiin). Dál lea mis professorvirgi sámi historjjás, ja máŋggas earát geat leat čadnon instituhttii, omd. fásta bargit, stipendiáhtat ja dutkit, leat dahkan dutkamušaid main lea molssašuddi mearkkašupmi dutkansuorgái. Erenoamážit ferte namuhit ahte guokte doavttirgrádastudeantta, maid dutkanráđđi lea ruhtadan, dutkaba sámi historjjá: boazodoallo- ja preassahistorjjá. Juste dál leat lagabui 10 váldofágastudeantta čállime váldofágabargguid main lea sámi historjá fáddán dahje main sámi fáttát leat deatalaš temáhtalaš oassin.

Dál lea "Sámi historjá/eamiálbmot- ja minoritehtahistorjá" okta Historjjá instituhta njealji váldovuoruhansurggiin...

Historjjá našuvnnalaš fágaráđđi lea mearridan ahte instituhtas lea 1997 rájes vuosttašdási našuvnnalaš ovddasvástádus oktiiheivehit sámi ja kveana historjjá dutkama ja oahpahusa ovdáneami.

Nu go lagabui čilgejuvvo čuoggás A.7.3 *Historjjá instituhtta*, lea instituhtta ásahan sámi oahppofálaldagaid, álggahan máŋga dutkanprošeavtta main ovttasbarget eará instituhtaiguin. Fágii lea goitge dárbu oaččuhit ođđa olbmuid.

[5] H. Minde lea čielggadan sámiid historjjá maŋŋel soađi girjjis *"Etterkrigshistorisk Register"* nr.18, LOS-sentret, Bergen 1984. Einar Niemi lea maiddái čielggadan sámi ja kveanaid historjjá dutkansuorggi girjjis *"Making a Historical Culture. Historiograhpy in Norway"*, 1995.

4.4 Lávdegoddi mii guorahalai Romssa Universitehta sámi dutkama, oahpahusa, populearadieđalaš diehtojuohkima ja kulturmuitogáhttema viidáset fievrrideami

1988:s nammadii Unversitehtastivra lávdegotti mii galggai guorahallat Romssa Universitehta sámi dutkama, oahpahusa, populearadieđalaš diehtojuohkima ja kulturmuitogáhttema viidáset fievrrideami. Lávdegoddi geigii árvalusa Universitehtastivrii geassemánu 1989:s.

Guorahallama duogáš lei earret eará digaštallan mii buolláí Servodatdiehtaga instituhtas[6] go sosiálantropologat evttohedje ásahit sierra sosiálantropologiija fágalohkama.

Lávdegoddi guorahalai dušše humanisttalaš ja servodatdieđalaš fágaid. Lávdegoddi oaivvildii ahte Romssa Universitehta doaimmat ledje:

- láhčit dilálašvuođaid sihke sámi ja dáčča servodaga dárbbuide systemátiseret ja buvttadit ođđa gelbbolašvuođa fenomenain ja proseassain mat váikkuhit sámi servodaga kultuvrra ja giela.

- doaibmat ressursan sámi servodahkii — dahje osiide sámi servodagas — mat hálidit vuhtii váldit sámi árbevieruid, sámi identitehta ja sámegiela — geavaš dál dát ovddeš ja dálá kulturovdanbuktimiid dutkama bokte, dahje go searvá sámi kulturovdanbuktimiidda.

Lávdegoddi hálidii maiddái čielggadit doahpaga *sámi dutkan*. Geahča čuoggá A.1.1 *Mii lea sámi dutkan ja oahpahus?*

4.4.1 Sámi dutkamiid guovddáža ásaheapmi[7]

Lávdegoddi evttohii earret eará ásahit *Sámi dutkamiid guovddáža*. Ággan lei ásahit buoret vejolašvuođaid vuoruhit ja oktiiheivehit dutkamiid ja oahpahusaid mat váikkuhit sámi servodahkii, ja nu maiddái oainnusin dahkat Romssa Universitehta geatnegasvuođaid sámi servodaga ektui. Guovddáš galggai

- lasihit dutkama ja oahpahusa sámi dilálašvuođaid birra.
- oaččuhit eanet olbmuid Romssa Universitehta sámi dutkamiidda.
- movttiidahttit ovttasbargguid fágaid rájiid rastá.
- oktiiheivehit Romssa Universitehta sámi dilálašvuođaid oahpahusa ja dutkama.
- juohkit dieđuid ja oaččuhit oktavuođaid našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat sámi dilálašvuođain.

Lávdegoddi evttohii ahte guovddážis galget leat hálddahuslaš bargit, dutkanbagadalli, guokte dutki ja muhtun gaskaboddasaš virggi. Universitehtastivra lea prinsihpalaččat

[6] Dálá namma lea Servodatdiehtaga fakultehta.
[7] Eanet dieđuid gávnnat Sámi dutkamiid guovddáža web-siidduin: http://www.uit.no/ssweb/indexsa.htm

mearridan ahte guovddážiidda eai galgga virgáibiddjot dutkit, vai eai šatta soahpameahttunvuođat fakultehtaid fágalaš doaimmaid ektui, ja vai ii biđge unna fágabirrasaččaid. Evttohus čatnat dutkanvirggiid Sámi dutkamiid guovddážii lea ain duos dás guorahallojuvvon.

Sámi dutkamiid guovddáš lea njuolga Universitehtastivrra vuolde, ja lea danin friddjadeabbo go Romssa Universitehta eará guovddážat. Guovddáža jođiha stivra, maid Universitehtastivra nammada guovtti jahkái ain hávális. Guovddážis lea dál juste hálddahusjođiheaddji, giellakonsuleanta, lohkanbagadalli, konsuleanta beallevirggis ja dieđalaš gaskavirgi sámi historjjás ja kultuvrras. Sámi dáiddár Iver Jåks lea 1993 rájes gitta 1999 rádjái go penšunerii, leamaš Sámi dutkamiid guovddáža dieđadáiddár ('artist in residence'). Jåks virgáibidjama duogáš lei nannet kulturrelaterejuvvon máhtuid, ja ásahit dovddastusa ahte eahpeformálalaš ja formálalaš máhtut fertejit deavdit nubbi nuppi. Bušeahta gáržžidemiid dihte lea virgi heaittihuvvon, muhto dál barget oačcuhit dán virggi fas ruovttoluotta. Guovddáš oassi eamiálbmotdutkamis lea ahte dutkan ferte leat vuođđuduvvon eamiálbmogiid iežas máhtuide, ja ahte eamiálbmotdutkan galgá buktit dovddastusaid ahte formálalaš ja eahpeformálalaš máhtut devdet nubbi nuppi ja daid ii sáhte sirret.

Sámi dutkamiid guovddáš hálddaša olu doaimmaid, váldodoaimmat leat earret eará:

- Hálddašit sámi váldo- ja doavttergrádastudeanttaid mátkedoarjaga. Mátkedoarjja lea 1999 rájes bistevaš doaibma.
- Juohkit strategiijaruđaid.
- Bearráigeahččat Romssa Universitehta sámegiela doaibmaplána.
- Lágidit semináraid ja almmuhit raporttaid Sámi dutkamiid guovddáža čálaráiddus jna.
- Láhčit eamiálbmotoahpuid mastergráda Romssa Universitehtii.
- Plánet "Ovddidanguovlluid eamiálbmotgažaldagaid foruma" — NORAD lea ruhtadan dán prošeavtta man ulbmil lea nannet Norgga eamiálbmotprográmma.

Sámi dutkamiid guovddáža ulbmil lea maiddái doaibmat ressursan sámi servodahkii ja systemátiseret ja buvttadit ođđa gelbbolašvuođaid fenomenain ja proseassain mat váikkuhit sámi servodahkii, kultuvrii ja gillii.

Guovddáža doaimmat árvvoštallojuvvo 1994:s guovddáža ulbmiliid ektui. Lei hui váttis árvvoštallat movt Sámi dutkamiid guovddáža doaimmat leat váikkuhan, muhto guovddáš lei positiivvalaččat beaggán universitehtabirrasis. Erenoamážit lea 1993 Eamiálbmotkonferánsa, mátkedoarjja ja guovddáža oktiiheivehandoaibma Romssa Universitehta sámi dutkamiid dutkiid ektui, beaggán viidát. Sámi dutkamiid guovddáš bisui 1995: s Universitehtastivrra vuollásažžan, ja bisuhii dasto maiddái friddjavuođas, vaikko eará guovddážat sirdojuvve Dutkanossodahkii[8]. Friddjavuođa ággan ledje guovddáža doaibmasuorggit ja ulbmilat, maid buoremusat vuhtii váldá dákkár vuogádagas.

[8]Roald Amundsena árktalaš dutkamiid guovddáš, Biras- ja ovddidandutkamiid guovddáš (SEMUT) ja Nissondutkamiid ja nissondutkiid guovddáš.

Strategiijaplánabarggu oktavuođas lei dárbbašlaš árvvoštallat Sámi dutkamiid guovddáža doaimmaid ulbmiliid ektui. Geahča viđat kapihttala *Doaibmabijuid evttohusat*.

4.4.2 Eará doaibmabijut

Lávdegoddi evttohii maiddái eará doaibmabijuid:

- Sámi kulturhistorjjá lohkanbajioahppu. *Geahča čuoggá A.9 UNIKOM*
- Álgogursa sámi/sámi-dáčča servodatdilálašvuođain ex.phil. studeanttaide. *Geahča čuoggá A.7.2 Filosofiija instituhtta*
- Seminára servodatdiehtaga ja máhttopolitihka birra
- Stuorat deaddu sámegiela gelbbolašvuhtii go almmuha rabas virggiid mat leat čadnon sámi dutkamii. *Geahča čuoggá 5.1.5 Sámegielmáhttu reella gáibádussan dieđalaš virggiid virgáibidjamis*
- Almmuhit dutkanbohtosiid sámegillii. *Geahča čuoggá 5.1.10 Nannet dutkandieđuid juohkima*

Eanaš doaibmabijut leat čuovvoluvvon unnit dahje eanet Sámi dutkamiid guovddáža bargguid čađa.

Seminára servodatdiehtaga ja máhttopolitihka birra evttohuvvui lágiduvvot dan dihte go eai lean ovttaoaivilis sámi dutkama sajádaga ektui, ja dan dihte go nu olu máŋggalágán ipmárdusat bohciidedje digaštallamis mii buollái go sosiálantropologat evttohedje ásahit sierra sosiálantropologiija fágalohkama. 1989 rájes leat lágiduvvon máŋga fáddáčoahkkima, seminára js. sámi dutkama sajádaga birra Romssa Universitehtas. Strategiijaplána čuovvoleamis berre joatkit daiguin dieđateorehtalaš digaštallamiiguin, ja Sámi dutkamiid guovddáš berre álggahit daid digaštallamiid.

5 Doaibmabijuid evttohusat

Sámi dilálašvuođaid dutkan lea, seammá go earret eará máŋggakultuvrralašvuođa ja máŋggagielalašvuođa dutkan, sihke Romssa Universitehta vuoruhansuorgi ja ovddasvástádussuorgi. Universitehta vuoruhansuorggit sáhttet rievddadit áiggiid mielde, muhto universitehta **ovddasvástádussuorggit** eai rievdda ja daid ii sáhte duvdit eret. Romssa Universitehta strategiijanotáhta "Romssa Universitehta strategiijanotáhtta jagi 2010 rádjái" njealját čuoggá vuolde čuožžu:

> *"Romssa Universitehtii lea stuora hástalussan ahtanuššat vai riikkaidgaskasačča t lea njunnožis sámi dilálašvuođaid dutkamiin ja maiddái oppalačča t eamiálbmot- ja minoritehtadilálašvuođaid dutkamiin.*
>
> *Lea lunddolaš ahte Romssa Universitehta sihke geográfalaš sajádaga dihte ja eará mihttomeriid dihte lea njunnožis dakkár dutkamiin".*

Norggafierpmádagas lea Romssa Universitehtas mihttomearri našuvnnalačča t leat njunnožis sámi dutkamis. Sámedikki čielggadus čájehii ahte 192 dutkiin geat 1996:s dutke sámi ja sápmelačča ide guoskevaš áššiid Norggas, ledje olles 46% Romssa Universitehtas.

Dutkanlávdegoddi cealká gulaskuddancealkámušas ahte váillaha Romssa Universitehta dutkanhástalusaid. Dutkanlávdegoddi evttoha ásahit sierra prográmma sámi ealáhusaid dutkančuolmmaid várás.

Lea deatalaš čujuhit muhtun fágasurggiid maid Romssa Universitehta áigu vuoruhit, danin go sáhttet šaddat soahpameahttunvuođat jus dušše lohká ahte áigu "nannet sámi **ja** sámiide guoskevaš dutkamiid".

Berre nammaduvvot bargojoavku man bargu lea čujuhit muhtun dutkanfáttáid/surggiid maid hálidit vuoruhit sámi/eamiálbmotdutkamis. Mihttomearrin berre leat dáid dutkansurggiid guorahallat fágaid rasttildeaddji/fakultehtaid rasttildeaddji oaidninsajis.

Sámi dilálašvuođaid dutkan lei deatalaš ággan Romssa Universitehta vuođđudeapmái, ja danin lea sihke lunddolaš ja dárbbašlaš evttohit muhtun doaibmabijuid maid hálidit vuoruhit áigodagas 2000-2010. Doaibmabijut leat:

- Ásahit eamiálbmotguovddáža Romssa Universitehtii
- Ásahit fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprográmmaid
- Ásahit rekrutterenvirggiid sámi fáttáin
- Ásahit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma ja Bachelors-prográmma
- Sámegielmáhttu reella gáibádussan dieđalaš virggiid virgáibidjamis
- Ásahit friddjaoastinortnegiid
- Nannet institušuvdnaovttasbargguid (Eamiálbmotfierpmádat ja "Ovddidanguovlluid eamiálbmotgažaldagid forum")
- Ráhkadit lohkanmeriid sámi/eamiálbmot áššiid birra ossodagain/fakultehtain ja ráhkadit lohkanmeriid sámegillii
- Sámi studeanttaid oččodit Romssa Universitehtii

- Nannet dutkandieđuid juohkima
- Nannet sámegiela geavaheami rápmaeavttuid
- Fásta sámi ovddasteaddjesadji Universitehtastivrii
- Bistevažžan dahkat sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu

5.1 Vuoruhuvvon doaibmabijut

5.1.1 Sámi dutkanguovddáš

Fágabirrasat deattuhit cealkámušain erenoamážit dárbbu nannet oktiiheivehandoaimma. Leat čielga vuordámušat ahte Sámi dutkamiid guovddáš čadno čavggabut fágabirrasiidda, ahte guovddáža oktiiheivehandoaibma nannejuvvo ja ahte guovddáš vuolggaha eambbo máŋggafágalaš prošeavttaid, geahča čuoggá A.7 *gažaldagat 9-10* ja gč. Stáhtadiehtaga instituhta gulaskuddancealkámuša. Dát doaimmat eaktudit ahte guovddáš nannejuvvo fágalaččat, ja ahte guovddáš oažžu buoret vejolašvuođaid doaimmahit dutkandoaimmaid bargguidis čađa.

Guovtti cealkámušain leat konkrehta evttohusat doaibmabijuide movt dán sáhttá dahkat. Vuosttaš evttohus lea organiseret Sámi dutkamiid guovddáža seammaládje go njunuš dutkanguovddážiid (Centre of excellence), ja nubbi evttohus lea organiseret guovddáža alit dutkamiid guovddáža (Senter for høyere studier) modealla mielde. Dutkanlávdegoddi cealká gulaskuddancealkámušastis ahte sámi dilálašvuođaid dutkamat ja oppalaččat eamiálbmot- ja minoritehtadilálašvuođaid dutkamat sáhttet šaddat Romssa Universitehta "Centre of excellence", njunuš dutkanguovddážin. Guovddáš berre válljet muhtun fágalaš fáttáid ja meroštit daid guovddáža doaibman. Dutkanlávdegoddi evttoha ahte Sámi dutkamiid guovddáža stivra berre bargat dáinna áššiin viidáseappot. Arkeologiija instituhtta evttoha nannet Sámi dutkamiid guovddáža sihke ekonomalaččat ja fágalaččat, vai maiddái sáhttá sámi dutkamiidda doaibmat fágalaš ressursan ja deaivvadanbáikin, ovdamearkka dihte máŋggadieđalaš dutkanjoavkkuid deaivvadanbáikin alit dutkamiid guovddáža modealla mielde.

Jus guovddáš galgá bargat aktiivvaleappot studeanttaid ektui, čadnot čavggabut fágabirrasiidda ja riikkaidgaskasaččat oainnusin dahkat Romssa Universitehta, de berre guovddáža váldodoaimmaid nannet. Deatalaš mihttomearrin lea maiddái ahte Sámi dutkamiid guovddáža hálddahus meannuda áššiid sihke sámegillii ja dárogillii.

Vai Sámi dutkamiid guovddáš nagoda deavdit daid gáibádusaid mat áiggi mielde bođežit, sihke Romssa Universitehta fágabirrasiin ja riikkaidgaskasaš birrasiin, de lea áibbas dárbbašlaš ahte guovddáš vuođđuduvvo eará prinsihpaid nala go daid prinsihpaid nala maid Universitehtastivra lea bidjan vuođđun. Lea deatalaš danin go Romssa Universitehta ferte riikkaidgaskasaččat leat njunnožis bidjame eamiálbmogiid dutkama ja oahpahusa guovddážii.

Doaibmabijut:

1) Guovddáža ásaheapmi ja namma

Romssa Universitehtii ásahuvvo riikkaidgaskasaš sámi ja eamiálbmotdutkanguovddáš. Guovddáš viidáset fievrrida Sámi dutkamiid guovddáža nu go dat lea dálá dilis.

Guovddáža nammaevttohusat, váldonamma ja liigenamahus:
Sámegillii: Sámi dutkanguovddáš
Dárogillii: Samisk forskningssenter
Senter for samisk og urfolksforskning
Eŋgelasgillii: Sami research centre
Centre for Sami and indigenous research

Guovddáš galgá fátmmastit sihke sámi dutkamiid ja maiddái eará eamiálbmogiid dutkamiid. Sámi oassi galgá leat guovddážis ja erenoamážit deattuhuvvot. Guovddáš galgá oktiiheivehit ja nannet Romssa Universitehta sámi dilálašvuođaid ja eamiálbmotdilálašvuođaid dutkama, ja čohkket njunuš dutkiid dáin fágasurggiin. Guovddáža fágalaš gelbbolašvuođat sáhttet dasto leat ressursan earret eará NORAD, Norgga dutkanráđi ja NUFU prošeavttaide.

2) Nammadit bargojoavkku

Sámi dutkamiid guovddáža stivra evttoha ahte nammaduvvo bargojoavku mii bargá viidáseappot Sámi dutkanguovddáža ásahemiin. Bargojoavkku evttohasat leat:

- Harald Gaski, Sámi instituhtta, Humanisttalaš fakultehta
- Svein Jentoft, Plánema ja báikegoddedutkama instituhtta, Servodatdiehtaga fakultehta
- Else Grete Broderstad, Stáhtadiehtaga instituhtta, Servodatdiehtaga fakultehta
- Henry Minde, Historjjá instituhtta, Servodatdiehtaga fakultehta
- Juridihkalaš fakultehta ovddasteaddji
- Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea ovddasteaddji
- Terje Lilleng, studeantaovddasteaddji, Sámi studeanttaid searvi Romssas
- Monica Alterskjær Olsen, Árktalaš biologiija ossodat, Medisiinnalaš fakultehta
- Bård A. Berg, stivrajođiheaddji, Sámi dutkamiid guovddáš
- Hálddahusjođiheaddji, Sámi dutkamiid guovddáš (joavkku čálli)

5.1.2 Fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprográmmat

"Kulturhistorjjálaš dutkamat sáhttet stuora ovdamuniin vuođđuduvvot stuorát máŋggadieđalaš prošeavttaide."— Arkeologiija instituhtta.

Evttohuvvo ásahit dutkanovttasbargguid sihke Romssa Universitehta ossodagaid/instituhtaid gaskkas, ja Romssa Universitehta ja eará institušuvnnaid gaskkas. Nu go *"Sámi dutkan ja oahpahus Romssa Universitehtas ja guoskevaš institušuvnnain"* - mildosis boahtá ovdan, de eai leat sámi áššit seammá olu sisafievrriduvvon buot instituhtaide. Instituhtaid fágalaš ovdáneapmi, fágalaš

relevánssa sturrodat ja ressursavátnivuohta virggiid ektui váikkuhit dieđusge erohusaide, muhto erohusaid sáhttá maiddái dulkot váilevaš moktan hástalusaid dustet. Čuoggás A.1.2 *Romssa Universitehta oktavuođat sámi servodahkii*, ságastallojuvvo ahte ferte nannet daid iešguđetge fágabirrasiid sámi dutkama eavttut, ja ahte maiddái ferte ásahit ortnegiid mat ovddidit máŋggafágalaš dutkanprošeavttaid (geahča maiddái Arkeologiija instituhta cealkámuša, čuokkis A.7.1).

Áigeguovdilis máŋggafágalaš dutkanprošeakta lea dutkat boazodoalloáššiid. Boazodoalloáššiid dutkkadettiin ferte vuhtii váldit sihke eanadatipmárdusaid, boazodoalu sosio-kultuvrralaš rievdamiid ja boazodoalu rápmaeavttuid rievdamiid. Lea maiddái deatalaš ahte dálá gelbbolašvuođahuksemat biologalaš dilálašvuođain ja ealáhusovddidemiin nannejuvvojit.

Lea deatalaš nannet birrasiid mat dutket áššiid nu go sámerievtti, sámi vieruiduvvon vuoigatvuođaid ja oppalaččat eamiálbmotvuoigatvuohtaáššiid. Dáid dutkančuolmmaid berre maid dutkat stuorat máŋggafágalaš dutkanprošeavttain.

Eamiálbmogiid dearvvašvuođa- ja sosiáladilálašvuođat leat daid maŋemus jagiid beaggán miellagiddevaš dutkanfáddán. Dát dutkančuolmmat leat deatalaččat sámi servodaga olbmuide ja eará eamiálbmotservodagaid olbmuide. Dáid dilálašvuođaid ferte dutkat sihke máŋggafágalaččat ja fakultehtaid rájiid rastá, go sihke sosiálalaš, kultuvrralaš ja biologalaš/genetalaš dilálašvuođat váikkuhit olbmo dearvvašvuhtii, ja vai gokčá buot beliid olbmuid dearvvašvuođaipmárdusas.

Lea erenoamáš deatalaš ahte sámi dutkamiin beroštit filosofalaš vuođđogažaldagain. Dát leat deatalaš gažaldagat mat gusket buot eará dutkansurggide ja fágabirrasiidda. Lea maiddái deatalaš dáid gažaldagaid gieđahallat buohtastahtti dilálašvuođaid ektui stuorát eamiálbmotoktavuođain.

Doaibmabijut:

1) Dutkanfáttáid vuoruheapmi

Berre nammadit bargojoavkku mii galgá vuoruhit dutkanfáttáid/surggiid sámi/eamiálbmotdutkamiin. Mihttomearrin berre leat dáid surggiid guorahallat fágaid/ fakultehtaid rasttildeaddji oaidninsajis.

2) Fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprošeavttaid ruhtadeapmi

Álggahuvvo bargu ásahit ja ruhtadit ovtta dahje eanet fakultehtaid rasttildeaddji dutkanprošeavtta sámi fáttás. Sámi dutkamiid guovddáža stivra evttoha bargojoavkku lahtuid.

5.1.3 Ásahit rekrutterenvirggiid sámi fáttáin

Muhtun evttohus movt fágabirrasiid sáhttá nannet lea viššaleappot geavahit stipendiáhttavirggiid dain fágabirrasiin maid áigu vuoruhit, ja čatnat stipendiáhttavirggiid dutkanprošeavttaide. Eará evttohus lea stipendiáhttavirggiid

virgáibidjamis vuoruhit ohcciid geat áigot dutkat fáttáid mat gullet Romssa Universitehta ovddasvástádussurggiide. Historjjá instituhta ovdáneapmi, čuokkis 4.3.1 *Historjjá ossodat / Historjjá instituhtta ovdamearkan,* čájeha ahte vuoruhemiid ferte guhkes áiggiid badjel dahkat, ja ahte lea dárbbašlaš geavahit iešguđetlágán stipeandaortnegiid doaibmabidjun. Dákkár movttiidahttindoaimmat sáhttet unnidit erohusaid gaskkal fágaid autonomiija ja Romssa Universitehta dárbbuid stivret vuoruhansurggiid bokte olahan dihte ulbmiliid.

Biologiija instituhtta evttoha gulaskuddancealkámušastis várret ovtta dahje eanet universitehtastipendiáhttavirggi bohccobiologiija dutkamiidda. Dutkanlávdegoddi árvala gulaskuddancealkámušastis ahte maiddái boahteáiggis galgá stipendiáhttavirggiid juogadettiin vuoruhit stipendiáhttavirggiid mat leat sámi dutkama várás.

Doaibmabijut:

1) Ovdal jagi 2010 galgá unnimusat okta rekrutterenvirgi sámi fáttás leat juohke relevánta fágasuorggis.
2) Ovdal jagi 2010 galgá unnimusat okta dieđalaš virgi sámi fáttás leat juohke relevánta fágasuorggis.
3) Ferte ásahit eambbo post-doc-virggiid sámi ja sámiide guoskevaš dutkanfáttáin.

5.1.4 Ásahit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma ja Bachelors-prográmma

Riikkaidgaskasaš profileren lea mielddisbuktán mihttomeari oaččuhit eambbo eamiálbmotstudeanttaid ja guosselogaldalliid/hospitánttaid Romssa Universitehtii, earret eará eŋgelasgiel oahppofálaldagaid bokte. Leat bargagoahtán ásahit *eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma*, ja galgá nammaduvvot lávdegoddi mii galgá árvvoštallat prográmma sisdoalu, organiserema jna. Romssa Universitehta lea evttohan ahte ásahuvvo ođđa studeantajoavku olgoriikkastudeanttaid earreprográmmii — namalassii ”eamiálbmotstudeanttat”. Dáinna lágiin sáhttet buot riikkaid eamiálbmotstudeanttat ohcat sisaváldima earreprográmma bokte. Romssa Universitehtas leat dál golbma mastergrádafálaldaga: visuell antropologiija (Servodatdiehtaga fakultehta), riikkaidgaskasaš guolástushálddašeapmi (Norgga guolástusallaskuvla) ja lingvistihkka (Humanisttalaš fakultehta).

Riikkaidgaskasaš doaimmaheapmi eaktuda ahte dárbbašlaš dieđut sámi ja eamiálbmotoahpuid birra maiddái leat eŋgelasgillii gihppagiin ja ruovttosiidduin Interneahtas.

Arkeologiija instituhtta doarju gulaskuddancealkámušastis evttohusa ásahit eamiálbmotoahpuid MA-prográmma. Instituhtta cealká maiddái ahte dat lea deatalaš doaibma mii nanne universitehta dutkama ja oahpahusa. Arkeologiija instituhtas leat relevánta fáttát, ovdamearkka dihte kulturhistorjá, kulturmuitogáhtten, eanadat, bassi báikkit, etihkka, fágahistorjá, minoritehta ja majoritehta gaskavuođat. Maiddái Stáhtadiehtaga instituhtta doarju dákkár fálaldaga ásaheami, ja oaivvilda ahte lea lunddolaš ahte dákkár fálaldaga oassin maiddái leat stáhtadiehtaga fáttát. Eamiálbmotoahpuid MA-prográmma nannesivčči máŋggafágalaš ovttasbargguid.

Sosiálantropologiija instituhtta oaivvilda ahte eamiálbmotoahpuid MA-prográmma ásaheapmi lea miellagiddevaš doaibma maid berre čielggadit eambbo. Sosiálantropologiija instituhtta maid evttoha muhtun vejolaš modealla maid berre vuđoleappot árvvoštallat, namalassii "geasseskuvlamodealla" maid sáhttá fállat studeanttaide ja eamiálbmotorganisašuvnnaid ovddasteddjiide. Vejolaš fáttát leat: riikkaidgaskasaš eamiálbmotriekti, ON-vuogádat, sámeriekti, soahpameahttunvuođaidsosiologiija, etnisitehta-doaba, etnopolitihkka, eamiálbmotáššiid hálddašanásahusat, eamiálbmogiid oahpahuspolitihkka, eamiálbmothistorjá jna. Evttohit oahpu juohkit osiide maidda čiekŋuda vuđolaččat ja main leat sierra eksámenat. Oahpu ferte lágidit fágaid rájiid rastá. Oahpu ferte maiddái geahččat Olgoriikkadepartementta signálaid ektui nannet veahki ovddidanguovlluid eamiálbmogiidda. Antropologiija instituhtta deattuha maiddái ahte Sámi dutkamiid guovddáža berre nannet hálddahuslaččat ovttain virggiin mii hálddaša MA-prográmma oahpahusaid. Go ásaha dutkanoktiiheivehanvirggi, de ferte dan guorahallat hálddahuslaš ressursaid ektui mat dárbbašuvvojit čielggadit ja organiseret eamiálbmotoahpuid mastergráda. Dán ferte muittus atnit go Sámi dutkamiid guovddážii galgá virgáibidjat eambbo bargiid.

Doaibmabijut:

1) Álggahit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma

Eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma plánenbargu gárvvistuvvo. Ohccojuvvo ásahit oahpu fakultehtaid rasttildeaddjioahppun Humanisttalaš fakultehta, Juridihkalaš fakultehta ja Servodatdiehtaga fakultehta rájiid rastá. Mastergrádas galgá eamiálbmotáššiid ollislaččat gieđahallat ja galgá maiddái gieđahallat fáttáid mat eamiálbmotoktavuođain leat áigeguovdilat.

2) Eamiálbmotoahpuid Bachelors-progámma

Romssa Universitehta berre eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma lassin, maiddái árvvoštallat ásahit eamiálbmotoahpuid Bachelors-prográmma. Bachelors-prográmma addá gelbbolašvuođa lohkágoahtit eamiálbmotoahpuid Masters-prográmma, muhto Bachelors-prográmma lea maiddái sierra oahppu.

3) "BA in arctic studies" - plánejuvvo Arctic University ovttasbarggus

Romssa Universitehta lea mielde Arctic University ovttasbarggus. Romssa Universitehtas lea ovddasteaddji bargojoavkkus mii galgá ráhkadit konkrehta "BA in arctic studies" evttohusa. "BA in arctic studies" sáhttá leat boahttevaš oahppofálaldat Romssa Universitehtas.

5.1.5 Sámegielmáhttu reella gáibádussan dieđalaš virggiid virgáibidjamis

Romssa Universitehta sámegiela doaibmaplánas čujuhuvvo ahte sámegielmáhttu berre árvvoštallojuvvot gelbbolašvuohtan Romssa Universitehta virgáibidjamiin, ja deatalaš *gelbbolašvuohtan bargat ja/dahje dutkat sámi guovlluin.*

Evttohuvvo maiddái ahte *stipendiáhtain galgá leat seammá vejolašvuohta ohcat virgelobi oahppat sámegiela* go fásta dieđalaš bargiin lea.

Doaibmabijut:

1) Bargojuvvo oažžut sámegielmáhtu reella gáibádussan Romssa Universitehta virgáibidjamiin.

2) Oččodit maiddái stipendiáhtaide seammá virgelohpeortnega go dieđalaš bargiide, mii addá vejolašvuođa oažžut virgelobi oahppat sámegiela.

5.1.6 Ásahit friddjaoastinortnegiid

Romssa Universitehtas leat máŋga hástalusa mat eai guoskka dušše iešguđetge instituhtaide. Ferte danne maiddái hutkat ortnegiid mat leat oppalaččat olles universitehtii, ovdamearkka dihte iešguđetlágán ovttasbargoortnegat. Ii leat álohii ressursavátnivuohta mii hehtte máŋggafágalaš ja fágaid rasttildeaddji dutkamiid Romssa Universitehtas, muhto dávjá leat maiddái ovttasbargováttisvuođat mat dagahit dan. Hástalussan lea danin ásahit institušuvnnalaš lágidemiid mat ovddidit ovttasbargguid fágaid rájiid rastá. Oallugat oaivvildit ahte lea vejolaš dutkat máŋggafágalaččat ja fágaid rájiid rastá, muhto de gáibiduvvojit eará organisašuvnnalaš čovdosat go dál leat. Ovttaskas dutki ii nákce álggahit ja oktiiheivehit dutkanprošeavttaid mat leat fágaid rájiid rastá ja/dahje máŋggafágalaččat. Danin dárbbašuvvojit ruhtanávccat friddjaoastit bargiid dákkár oktiiheivehanbargguid dahkat.

Evttohuvvo ásahit *fásta friddjaoastinortnegiid* (fásta virgelohpeortnegiid) eamiálbmotdutkamiid várás nannen dihte sámi ja sámiide guoskevaš dutkamiid. Dán evttohusa ferte geahčča Romssa Universitehta mihttomeari ektui beaggit riikkaidgaskasaččat. Geahča maiddái čuoggá A.2.8 *Sámi instituhtta.*

Doaibmabidju:

Evttohuvvo ahte juohke jagi várrejuvvojit ruđat friddjaoastit dutkiid ja nu maiddái álggahit ođđa máŋggafágalaš dutkanprošeavttaid/prográmmaid.

5.1.7 Nannet institušuvdnaovttasbarggu

Sámi dutkan- ja oahpahusbiras stuorru, ja dárbbut ovttasbargat dutkan- ja oahpahusinstitušuvnnaid gaskka lassánit. Dál mii oaidnit bohtosiid dain bargguin mat leat dahkkon universitehta 25 jagi historjjás. Dál leat ilbmame sámi dutkit geain lea alla dutkandássi. Leat maiddái almmuhuvvon dutkanbohtosat main lea stuora mearkkašupmi sámi servodahkii. Romssa Universitehta gelbbolašvuohta ja daid eará sámi dutkaninstitušuvnnaid gelbbolašvuođat, Sámi allaskuvlla ja Sámi Instituhta, čájehit ahte lea ealli riikkaidgaskasaš dutkanbiras. Lea hástalussan čájehit dákkár dutkama potensiála ja ásahit dutkan- ja oahpahusbirrasiid mat heivejit profileremii.

Erenoamážit hálidit deattuhit Eamiálbmotfierpmádaga ásaheami mearkkašumi. Eamiálbmotfierpmádat lea Sámi allaskuvlla, Sámi Instituhta ja Romssa Universitehta ovttasbargoprošeakta. Eamiálbmotfierpmádat lea organiserejuvvon nu ahte nanne dáid institušuvnnaid ovttasbarggu. Dutkanbirrasat mat áiggiid mielde leat bargan sámiide guoskevaš dutkančuolmmaiguin, leat vuođđun dutkanservodahkii mii lea gearggus searvat riikkaidgaskasaš dutkanservodahkii. Dál leat juo máŋga prošeavtta álggahuvvon, ovdamearkka dihte Nicaraguas, Guatemalas, Oarjedavve-Ruoššas, Vietnamas ja Botswanas. Dát prošeavttat leat oassin universitehta riikkaidgaskasaš dutkanprofilas, seammás go sihke sáhttet ja berrejit bovdet eamiálbmogiid ovttasbargguide. Dákkár prošeavttat leat mielde oktavuođaid čatname, gelbbolašvuođaid hukseme, ja rekruttereme — ii dušše Romssa Universitehtas — muhto maiddái ovttasbargoriikkaid studeanttaid ja dutkiid dáfus. Dáid strategiijaid deatalašvuohta ii sáhte doarvái olu deattuhuvvot. Juste Romssa Universitehtas, lagas oktavuođain sámi servodahkii, leat erenoamáš vásáhusat ja gelbbolašvuođat mat dahket universitehta gelbbolažžan ásahit buriid prográmmaid ja strategiijaid eará máilbmeosiid ektui.

Dákkár vuoruheapmi eaktuda ahte Romssa Universitehta čájeha iežas erenoamášvuođaid Norggafierpmádagas ja maiddái riikkaidgaskasaš universitehtasearvevuođas. Dát mielddisbuktá ahte Romssa Universitehta ovdamearkka dihte hálida searvat NORAD eamiálbmotprográmma gelbbolašvuođahuksemii, vuoruhit eambbo eamiálbmotstudeanttaid oaččuhit universitehtii, leat mielde hábmeme Arctic University jna.

Doaibmabijut:

1) Eamiálbmotfierpmádat

Romssa Universitehta berre ovddidit vejolašvuođaid mat leat Eamiálbmotfierpmádaga ávkkástallamis. Dán rádjái lea ásahuvvon nana dutkanovttasbargu. 2002 rájes ii ruhtat šat Norgga dutkanráđđi Eamiálbmotfierpmádaga, ja eará ruhtadeapmi lea dárbbašlaš jus fierpmádaga doaimmat galget ceavzit.

2) NORAD eamiálbmotprográmma — "Ovddidanguovlluid eamiálbmot-gažaldagaid forum"

NORAD lea bivdán Romssa Universitehta evttohit movt galgá hábmet foruma — "Ovddidanguovlluid eamiálbmotgažaldagaid foruma" — mii galgá čadnot NORAD

eamiálbmotprográmmii. Sámi dutkamiid guovddáš lea nammadan bargojoavkku man bargu lea plánet Romssa Universitehta oassálastima eamiálbmotprográmmii. Fágabirrasat leat hástaluvvon buktit evttohusaid dán bargui. Erenoamážit gieđahallo gelbbolašvuođahuksenoassi vuđolaččat, ja danin lea ge lunddolaš dán barggu čatnat eamiálbmotoahpuid Masters-/Bachelors-prográmma ásaheapmái.

Suoidnemánus biddjui bargui prošeaktabargi gii galgá hábmet foruma sisdoalu. Sánit mat čilgejit foruma sisdoalu leat konferánssat, seminá… dutkandieđuid juohkin, diehtojuohkin ja interneahttasadji.

5.1.8 Ráhkadit lohkanmeriid sámi/eamiálbmot áššiid birra ja ráhkadit lohkanmeriid sámegillii

Lea ulbmil nannet buot fágaid gelbbolašvuođaid sámi servodateallima ja kultuvrra birra, go universitehta oahpaha fágaolbmuid máŋgga surggiide mat váikkuhit sápmelaččaide. Humanisttalaš fakultehta deattuha dán deatalaš doaibmabidjun gulaskuddancealkámušastis.

Daid iešguđetge fágasurggiid dárbbut sámi lohkanmeriid ráhkadit eai leat čielggaduvvon, ja muhtun fágasurggiid dáidá erenoamážit fertet bearráigeahčča…, vai sisafievrridit sámi áššiid lohkanmeriidasaset. Čuoggás A.3 *Juridihkalaš fakultehta*, evttohuvvo várret ruđaid ruhtadit 1-1 ½ jahkebarggu oahpponeavvuid ráhkadit. Muhtun ossodagat buktet goitge evttohusaid mat leat čadnon oahpahussii. Juridihkalaš fakultehta evttoha várret ruđaid sámerievtti oahppogirjji ráhkadeapmái. Arkeologiija instituhtta deattuha ahte lea deatalaš nannet vuolit gráda lohkamiid oahppofálaldagaid, vai movttiidahttá studeanttaid joatkit oahpu gázzat.

Eará evttohus lea sisafievrridit sámi áššiid/davvinorgga áššiid fágaid vuođđodigaštallamiidda. Čuoggás A.1.2 *Univeristehta oktavuođat sámi servodahkii*, ja čuoggás A.7.2 *Filosofiija instituhtta*, čujuhuvvo ahte lea dárbu nannet oahppofálaldagaid sámi dilálašvuođaid birra, ovdamearkka dihte ex.fac.-dásis. Evttohuvvo maiddái ahte Universitehtahovdengoddi čielgasit čájeha ahte *davviguovlluid girjjálašvuohta*, ja nu maiddái *sámi girjjálašvuohta*, lea *vuoruhansuorgi* maid ii sáhte duvdit eret. Arkeologiija instituhta evttohus movt dán sáhttá dahkat lea dárkkistit historjjá fágaplánaid ja nannet sámi perspektiivva jus dárbbašuvvo.

Deatalaš vuoruhansuorgi lea instituhtaide ráhkadit lohkanmeriid sámegillii sihke vuođđo-, gaska- ja váldofágadásis. Relevántta girjjálašvuođa sámi fáttáin sáhttá jorgalit sámegillii. Lea deatalaš deattuhit ahte sámegiella lea sihke davvi-, julev- ja lullisámegiella. Dát doaibmabijut maiddái viidáset fievrridit Sámegiela doaibmaplána "Fágalaš jorgaleami"- prošeavtta. Humanisttalaš fakultehta deattuha gulaskuddancealkámušastis ahte lea deatalaš ásahit oahppofálaldagaid julev- ja lullisámegielas gaska- ja váldofágadásis.

Doaibmabijut:

1) Lohkanmearit sámi/eamiálbmotdilálašvuođaid birra

Mihttomearrin lea ahte buot relevánta fágasurggiid dábálaš lohkanmeriin maiddái lea fágagirjjalašvuohta sámi/eamiálbmotdilálašvuođaid birra.

2) Lohkanmearit sámegillii

Álggahuvvo bargu čielggadit dárbbuid ráhkadit, dahje jorgalit, Romssa Universitehta lohkanmeriid sámegillii.

5.1.9 Sámi studeanttaid oččodeapmi

"Rekrutteren lea váttisvuohta, ii ge maid dutket."
- Dutkanlávdegoddi gulaskuddancealkámušastis

Jus ollislaččat galgá vuoruhit oahpuid sámi dilálašvuođaid birra, de eaktuduvvo ahte sámi dutkanfáttát oainnusin dahkkojuvvojit ja árvvus adnojuvvojit. Máŋgasat celket gulaskuddancealkámušain ahte oallugiid mielas lea sámi fáttáin unnán árvu ja gudni. Árvonjeaidin sáhttá dagahit ahte šaddet váttisvuođat oaččuhit olbmuid sámi dutkamii, ja ahte instituhttadásis eai beroš daid hástalusaid gieđahallat.

Sámi servodagas lassánit dárbbut oahpahit kandidáhtaid virggiide iešguđetge servodatsurggiin, ja danin vurdojuvvo maiddái ahte Romssa Universitehtii bohtet eambbo sámi studeanttat. Oppalaččat lassána almmolaš surggiin dárbu sámi kultuvradihtui, ja lea maiddái stuora dárbu sámegiela ja sámi kultuvrra gelbbolašvuhtii. Eanas Romssa Universitehta eksáminerejuvvon kandidáhtat ožžot deatalaš virggiid dutkamis, oahpahusas, hálddahusas, dearvvašvuođasuorggis ja ealáhuseallimis. Danin lea deatalaš kandidáhtaide juohkit dohkálaš gelbbolašvuođaid doaibmat máŋggakultuvrralaš ja máŋggaetnalaš servodagas.

Historjjá instituhtta oaivvilda ahte sámi kultuvradieđu lohkanbajioahppu váikkuha positiivvalaččat studeanttaid oaččuheapmái (gč. gulaskuddancealkámuša, geahča maiddái čuoggá 5.1.13). Instituhtta hálida oaččuhit eambbo nuorra dutkiid sámi historjjá suorgái. Lea maiddái čielggas ahte maði eambbo studeanttaid oaččuhit fágii, dađi eambbo dutkiidrekruhtaid lea vejolaš oaččuhit dutkamiidda.

Lea dárbbašlaš heivehit oaččuhandoaimmaid sihke daidda geat áigot lohkat vuolit gráda lohkamiid ja daidda geat áigot lohkat alit gráda lohkamiid.

Doaibmabijut:

1) Oaččuhandoaimmat

Go studeanttaid galgá oaččuhit universitehtii ferte studeanttaide fállat rápmaeavttuid, nu go ovdamearkka dihte diehtojuohkima ja sámi mánáidgárdesajiid. Doaibmabidju maid erenoamážit hálidit namuhit lea ásahit sierra sosiálabálvalusa sámi studeanttaide.

Joatkkaskuvllaid guossis fitnan lea deatalaš doaibma Sámi dutkamiid guovddážii. Ferte buoridit studeanttaid vejolašvuođa fitnat ruovttubáikkiid joatkkaskuvllain muitaleame Romssa Universitehta birra ja oaččuheame ođđa studeanttaid universitehtii. Ođđa studeanttaid oaččudettiin Romssa Universietehtii, lea deatalaš ovttasbargat Sámi studeanttaid servviin Romssas (SSSR) ja Sámi dearvvašvuođafágaid studeantaservviin.

2) Guorahallat Romssa Universitehta sámi lohkansajiid

Go studeanttaid galgá oaččuhit universitehtii, de lea maiddái deatalaš juohkit dieđuid "earreortnegiid" birra. Romssa Universitehta profešuvdnalohkamiidda leat várrejuvvon sierra oahpposajit sámi studeanttaide, ja ohccit geain lea sámegielgelbbolašvuohta vuoruhuvvojit (sámegiella vuosttaš dahje nubbingiellan joatkkaskuvlla dásis dahje sullasaš). Lea deatalaš guorahallat movt várrejuvvon oahpposajit doibmet vai sáhttá daid heivehit vejolaš ođđa dárbbuide. Romssa Universitehtas leat muhtun ossodagat juo guorahallagoahtán dáid várrejuvvon sajiid. Evttohuvvo maiddái guođđit "earri"-doahpaga ja baicca gohčodit dáid oahpposajiid "sámi oahpposadjin".

3) Doarjjaortnegat

Sámi dutkamiid guovddážis lea guokte doarjjaortnega mat vuosttažettiin leat várrejuvvon váldofágastudeanttaide. Mátkedoarjjaortnega ja strategiijaruhtaortnega berre nannet. Berre guorahallat galgá go doarjagiid maiddái fállat vuolit gráda studeanttaide movttiidan dihte ja oaččuhan dihte studeanttaid alit gráda lohkamiidda.

Evttohuvvo váldofágakandidáhtaide fállat golmma mánnui stipeandda čállit doavttirgráda prošeaktaohcamiid omd. Norgga dutkanráđđái (geahča maiddái čuoggá 5.4 Dutkan). Sihke Arkeologiija instituhtta, Humanisttalaš fakultehta ja Sosiálantropologiija instituhtta dorjot dáid evttohusaid (gč. gulaskuddancealkámušaid).

4) Norgga dutkanráđi váldofágastipeanda

Deatalaš oaččuhandoaibma lea bistevažžan dahkat Norgga dutkanráđi sámi dutkamiid váldofágastipeanddaid buot fágasurggiid várás. Biologiija instituhtta deattuha ahte Norgga dutkanráđi Kultuvra- ja servodatprográmma maiddái galggašii ruhtadit sámi dutkamiid luonddudieđalaš fágain. Ná oaččuhivčče eambbo váldofágastudeanttaid luonddudieđalaš fágaide, erenoamážit biologiija, bohcco ja boazodoalu dutkamiidda. Berre guorahallat vejolašvuođaid oažžut stipeanddaid sámi dutkamiidda maiddái Norgga dutkanráđi eará prográmmasurggiid bokte.

5) Romssa Universitehta sámi fágabeaivvit

Sámi fágabeivviid ulbmil lea guovddážii bidjat daid iešguđetge dutkansurggiid sámi ja eamiálbmotdutkama dutkanhástalusaid ja vejolaš dutkanfáttáid, ja oainnusin dahkat dutkanvejolašvuođaid. Studeanttat besset maid oahpásmuvvat olbmuide geat sáhttet leat deatalaččat sidjiide. Sámi fágabeaivvi ulbmiljoavku leat studeanttat, erenoamážit vuolit gráda studeanttat. Ulbmil lea oaččuhit studeanttaid beroštit sámi fáttáin ja eamiálbmotfáttáin. Ulbmil lea maiddái movttiidahttit váldofágastudeanttaid ja čájehit sidjiide makkár fáttáin sáhttet čállit váldofágabargguset. Fágabeaivvi sáhttá maiddái gieđahallat eará áššiid, ovdamearkka dihte sáhttet váldofágastudeanttat doallat

sáhkavuoruid, dutkit sáhttet muitalit áigeguovdilis dutkandigaštallamiid birra ja juohkit dieđut vejolašvuođaid birra prošeavttaide searvat. Sáhttá maiddái juohkit dieđut stipeandaortnegiid birra, rekrutterenstipeanddaid birra ja eará bálvalusaid birra (lohkanbagadallit, studeantabáhppa, sosiálabálvalus, Universitehtagirjerádjosa sámi fágarefereanta, lonohallanortnegat jna.).

Berre árvvoštallat galgá go sámi studeanttaide fállat organiserejuvvon oahpásmuvvama Romssa Universitehtii, seammá vuogi mielde go olgoriikkastudeanttaide fállat juohke čavčča.

5.1.10 Nannet dutkandieđuid juohkima

Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea čujuha ahte sihke dieđalaš ja populearadieđalaš dieđuid juohkin berre leat dutki ovddasvástádus (gč. gulaskuddancealkámuša). Romssa Univesitehta lea áiggi mielde ásahan dutkanárbevieru man vuođđun leat gelbbolašvuođat sámi-dáčča oktavuođaid, máŋggakultuvrralaš ipmárdusaid ja árvádusaid birra. Prošeavttaid lohku ja viidodat lea stuoris, ja danin lea maiddái stuora dárbu juohkit gelbbolašvuođaid. Stuora oassi Romssa Universitehta doaimmain lea juohkit dieđuid sámi, norgga ja riikkaidgaskasaš dutkanbirrasiidda, sámi ja norgga eiseválddiide, ja sámi servodagaide (geahča mielddus A *"Sámi dutkan ja oahpahus Romssa Universitehtas ja guoskevaš institušuvnnain"* álggahusa).

Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea ođđa čájáhus lea deatalaš diehtojuohkinprošeakta. Čájáhusa namma lea "Sápmi — našuvdna riegáda" ja lea multimediaprošeakta. Čájáhus lea sámiid kultuvrralaš ja etnopolitihkalaš ovdáneami birra Norggas 1950-logu rájes gitta otnážii (gč. Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea gulaskuddancealkámuša).

Doaibmabijut:

1) Almmuheapmi

Lea deatalaš láhčit vejolašvuođa lágidit semináraid ja populearadieđalaš logaldallamiid, muhto lea maiddái deatalaš almmuhit čállosiid. Sámi dutkamiid guovddáža čálaráiddus lea vejolaš almmuhit čállosiid sámi fáttáin. Ferte maiddái láhčit vejolašvuođa eará čálaráidduin almmuhit čállosiid, ovdamearkka dihte Sámi dieđalaš áigečállagis.

Ferte movttiidahttit Interneahta geavahit universitehta diehtojuohkimis. Deatalaš doaibmabidju lea ráhkadit sámi girjjálašvuođa ja eamiálbmotgirjjálašvuođa čielggadusaid sihke sáme-, dáro- ja eŋgelasgillii.

2) Sámi kultuvrra ja servodaga dokumentašuvdnaguovddáš

Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea deattuha ahte lea deatalaš Romssa Universitehta ovdánahttit vai šaddá sámi kultuvrra ja servodaga deataleamos dokumentašuvdnaguovddážin (gč. gulaskuddancealkámuša).

3) Dutkandiehtojuohkinvirgi

Romssa Universitehtii ásahuvvo fásta dutkandiehtojuohkinvirgi. Virgi galgá leat čanastat universitehta dutkiid ja boazodoalloealáhusa gaskkas. Virgi lei gaskaboddosaš virgin 1996 rájes gitta 1999 rádjái, muhto lea dál sirdojuvvon universitehtas.

5.1.11 Nannet sámegiela geavaheami rápmaeavttuid

Doaibmabidju mii váikkuha máŋgga eará doaibmabijuide mat leat namuhuvvon dán strategiijaplánas, lea čielggadit teknihkalaš váttisvuođaid mat leat go sámi bustávaid galgá elektrovnnalačča gieđahallat diehtovuođuin, Interneahtas, e-boasttaid čálidettiin jna. Jus dát ii čielggaduvvo, de lea váttis ráhkadit sámi bibliográfiija (gč. čuoggá 5.4.2), váttis geavahit diehtojuohkin- ja gulahallanteknologiija (gč. čuoggá 5.3.4) ja váttis ráhkadit lohkanmateriálaid (gč. čuoggá 5.2.3).

Doaibmabidju čađahuvvo Sámi allaskuvlla ja Sámi Instituhta ovttasbargguid Eamiálbmotfierpmádaga bokte (gč. Eamiálbmotfierpmádaga jagi 2000 doaibmaplána, čuoggá 1.A.6 vuolde).

Doaibmabidju:

Romssa Universitehta relevánta fágabirrasat ja eará relaványta institušuvnnat ovttasbargagohtet oažžut sámegiela doaibmat elektrovnnalaš dihtorgieđahallamis.

5.1.12 Fásta sámi ovddassteaddjesadji Universitehtastivrii

Universitehta bajimus orgána lea stivra. Rektora ja prorektora lassin leat stivrras 7 siskkáldas lahtu mat válljejuvvojit dieđalaš bargiid, stipendiáhtaid, studeanttaid ja teknihkalaš/hálddahuslaš bargiid gaskkas. Girko-, oahpahus- ja dutkandepartementa nammada dasa lassin 2 olgguldas lahtu stivrii. Stivraáigodagas 1999-2001 lea Universitehtastivrras sámi ovddasteaddji, muhto stivrras ii leat fásta sámi ovddasteaddjesadji.

Ferte čielggaduvvot movt Universitehtastivrii sáhttá láhčit fásta sámi ovddasteaddjisaji.

5.1.13 Bistevažžan dahkat sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu

Sámi kultuvradieđu lohkanbajioahppu evttohuvvui máŋgga geardde ásahuvvot 1970- ja 1980-logus. Sámi dutkamiid guovddáš nammadii lávdegotti mas ledje ovddasteaddjit relevánta fágabirrasiin, mii galggai čielggadit dárbbu ja vejolašvuođa ásahit dákkár fágafálaldaga. Lávdegoddi ovdanbuvttii čielggadusa 1995/1996 jahkemolsumis.

Oahppofálaldat álggahuvvui gaskaboddosaččat 1998 čavčča ja UNIKOM:s lea hálddahuslaš ovddasvástádus. Servodatdiehtaga fakultehta arkeologiija, historjjá ja sosiálantropologiija instituhtain lea fágalaš ovddasvástádus. Romssa Musea Sámi etnográfalaš ossodat hálidivčči maid searvat fágalaččat seammá dásis go instituhtat.

Lohkanbajioahppu lágiduvvo guovtti lohkanbaji badjel ja dasa lea leamaš hirbmat stuora beroštupmi. Oktiibuot leat eksámenii leamaš dieđihuvvon lagabui 100 studeantta. Vuosttaš joavkkus čađahedje eatnasat gurssa, vaikko oallugat ledje barggus ja lohke seammás maiddái eará fágaid. Čájehuvvo ahte almmolaš orgánat hálidit bargiidasaset fállat oahpahusfálaldagaid mat leat huksejuvvon seammá málle mielde go dát lohkanbajioahppu lea. Dávjá jearahit olbmot lávda- dahje gáiddus-oahpahusfálaldagaid.

Sámi kultuvradieđu lohkanbajioahpu ferte bistevažžan dahkat, sihke fágalaš ja hálddahuslaš ovddasvástádusa ektui. Oahppofáláldagas ferte leat vejolašvuohta ovdánit ja

- fállat ođđa gursafálaldagaid ja eará oahpahusvugiid
- viežžat oahpahusgelbbolašvuođa maiddái eará fágabirrasiin go dain mat juo leat searvan
- ásahit hálddahusa

Doaibmabidju:

Sámi kultuvradieđu lohkanbajiohppui ferte addit ekonomalaš vejolašvuođaid ovdánit eambbo. Lea maiddái deatalaš ahte fága sajádat universitehta fágabirrasiid ektui čielgá.

5.2 Gielladoaibmabijut

Romssa Universitehta sámegiela doaibmaplána[9] dohkkehuvvui 1995:s ja lea boađus sámelága giellanjuolggadusaid čađahanbargguin Romssa Universitehtas. Plána mihttomearri lea oainnusin dahkat sámegiela Romssa Universitehtas. Čuovvovaš doaibmabijut leat erenoamážit čadnon plánii.

5.2.1 Giellagurssat bargiide ja studeanttaide

Sámegiela doaibmaplánas evttohuvvo lágidišgoahtit fásta sámegiela vuođđogurssaid bargiide ja studeanttaide. Gurssaid ulbmil lea ovddidit sámi kultuvrra árvvus atnima ja ipmárdusa, ja loktet sámegiela árvvu dutkangiellan. Historjjá instituhtta doarju dán árvalusa (gč. gulaskuddancealkámuša). Humanisttalaš fakultehta evttoha ahte ferte lágidit gurssaid maiddái eará sámi suopmaniin go davvisámegielas, sidjiide geat juo máhttet davvisámegiela (gč. gulaskuddancealkámuša).

Berre guorahallat galgá go lágidišgoahtit geavatlaš sámegielgurssaid máŋgga dásis (sihke davvi-, julev- ja lullisámegielas) Romssa Universitehta dutkiid ja studeanttaid

[9] Romssa Universitehta sámegiela doaibmaplána lea web-siiddus: http://www.uit.no/ssweb/uit/1995/95sgdsis.htm

várás. Lea maiddái deatalaš ahte sámegiella fágagiellan nannejuvvo, ovdamearkka dihte sierra sámegiela fágagiellagurssaid bokte.

5.2.2 Sámegillii galbet RMD-girjerádjosa

Sámegiela doaibmaplánas lea sierra Universitehtagirjerájus-prošeakta. Jagis 2000 galbejuvvo Realfága, medisiinna ja dearvvašvuođafága girjerájus (RMD-girjerájus) sámegillii. Humaniora, servodatfága ja juridihka girjerájus (HSJ-girjerájus) lea galbejuvvon sámegillii doaibmaplána ruhtademiin.

5.2.3 Ođasmahtton oahppomateriála Romssa Universitehta birra sámegillii

Sámegiela doaibmaplána oahppomateriála-prošeavtta bokte lea álggahuvvon bargu jorgalahttit Oahppoossodaga ja Romssa Universitehta eará ossodagaid skoviid ja gihppagiid sámegillii. Lea deatalaš ahte dát bargu joatkkašuvvá ja bearráigehččojuvvo, vai deatalaš oahppodieđut maiddái leat sámegillii. Deatalaš lea maiddái dovddusin dahkat makkár dieđut gávdnojit sámegillii, vai sámi studeanttat sáhttet daid geavahit. Sámi dutkamiid guovddáš lea ráhkadan rekrutterengihppaga mii lea sihke davvisámegillii/dárogillii, julevsámegillii/dárogillii ja lullisámegillii/dárogillii.

5.2.4 Jorgalanbálvalus

Romssa Universitehtii ferte ásahit sierra jorgalanbálvalusa. Ovddidan dihte sámegiela geavaheami Romssa Universitehtas lea deatalaš sierra jorgalanbálvalusa ásahit. Jorgalanbálvalusa ásaheami ferte maiddái geahččat mihttomeriid ektui mat leat bajidit lohkanmeriid sámegillii, ovdánahttit sámegiela fágagiellan, almmuhišgoahtit eará relevánta materiála sámegillii ja almmuhišgoahtit dutkanbohtosiid sámegillii.

5.3 Oahpahusdoaibmabijut

Deatalaš hástalus lea nannet minoritehta- ja eamiálbmotoasi Romssa Universitehta oahpahusfáladagain. Oahpahusfálaldagid digaštallamis sáhttá ulbmiljoavkkuid juohkit ná:

- Eamiálbmotstudeanttat/olgoriikkastudeanttat
- Sámi studeanttat ja earát geat hálidit čiekŋudit minoritehta- ja eamiálbmotfáttáide
- Oppalaččat studeanttat

5.3.1 Sámi dearvvašvuođadutkanossodaga ásaheampi (Med-fak)

Sámi dutakmiid guovddáš lea Sosiál- ja dearvvašvuođadepartementta ovddas guorahallan vejolašvuođaid ásahit Sámi dearvvašvuođadutkanossodaga Romssa Universitehtii. Guorahallan geigejuvvui Sosiál- ja dearvvašvuođadepartementii 1999 giđa.

Guorahallamis evttohuvvo ásahit Sámi dearvvašvuođadutkanossodaga Káráš johkii, gos eanas bargiin livčče beaivválaš bargosadji. Dákkár sajádat lea vuohkaseamos rekrutterema ektui, ja ossodat lea dasto maiddái lahka eará sámi dearvvašvuođainstitušuvnnaid. Viđa vuosttaš jahkái evttohit ossodaga organiseret Medisiinnalaš fakultehta Servodatmedisiinnalaš instituhta vuollái.

Guorahallamis evttohit ahte ossodahkii ásahuvvo sierra dutkanprográmma. Prográmma sisdoalu merošta Sámi dearvvašvuođadutkanossodat ovttasrádiid Sámedikkiin, sámi dearvvašvuođainstitušuvnnaiguin ja Sosiál- ja dearvvašvuođadepartementtain.

Sámi dearvvašvuođadutkanossodaga gaskaboddosaš stivra nammaduvvui 2000 giđa, ja das leat ovddasteaddjit máŋgga fágain. Borgemánus biddjui bargui prošeaktabargi gean bargu lea hálddašit ossodaga viidáset huksema.

5.3.2 Álggahankollokviat sámi studeanttaide

Juridihkalaš fakultehta cealká gulaskuddancealkámušastis ahte *"fakultehta mielas fállá ođđa sámi studeanttaide álggahankollokviaid gos studeanttat geat muhtin áiggi leat lohkan oahpásmahttet easkaálgiid vuosttaš ossodagalohkamiidda. Ođđa sámi studeanttaid lohku váikkuha kollokvia álggaheapmái, muhto álggahankollokvia lea deatalaš oaččuhandoaibma"* (gč. čuoggá A.3.1). Álggahankollokviaid galggašii fállat buot fágasurggiid vuođđo- ja gaskafágastudeanttaide. Olu sámi studeanttat ja studeanttat geat barget sámi áššiiguin hálidit heivehuvvon oahpahusa dáin fáttáin. Sáhttá maiddái lágidit fágaid rasttildeaddji álggahankollokviaid.

5.3.3 Fágaid rasttildeaddji semináratt

Lea dárbu fállat oahpahusa daidda geat hálidit čiekŋudit sámi fáttáide. Sámi studeanttat lea máŋga jagi juo váillahan viidábut oahpahusfálaldagaid, ovdamearkka dihte *máŋggafágalaš semináraid váldofágadási teoriijas ja metodas.*

Romssa Universitehta lea guhká juo geavahan váldofágastudeanttaid seminárao ahpaheaddjin. Váldofágastudeanttaid sáhttá maiddái geavahit máŋggafágalaš semináraid oahpaheaddjin. Sámi dutkamiid guovddáš sáhttá evttohit virgáibidjamiid ja hálddašit daid doaimmaid, ovttasbargguid guoskevaš fágasurggiiguin/instituhtaiguin. Go máŋggafágalaš semináraid galgá lágidišgoahtit váldofágadásis, de ferte vuos čielggadit lágideami birrasiiguin main lea fágalaš deaddu dáin áššiin. Sámi etnográfalaš ossodat lea ovdal lágidan sullasaš semináraid, ja hálidivčči lagat oktavuođa studeanttaide.

5.3.4 Oahpahus ja DGT (Diehtojuohkin- ja gulahallan-teknologiija)

Ráhkadit oahppofáladagaid main geavahit DGT (Diehtojuohkin- ja gulahallanteknologiija), lea stuora hástalus. Dál lea vejolaš oažžut gáiddusoahpahusa sámegiela vuođđofágas, geahča čuoggá A.9 *UNIKOM* ja čuoggá A.14 *SOFF*. Oassin Romssa Universitehta diehtojuohkindoaimmain lea maiddái guorahallat dárbbu ovddidit dákkár oahppofálaldagaid. Leat Romssa Universitehta studeantan ii eaktut ahte buot oahpahus ja bagadallan dušše galgá geavvat universitehta lanjain. Nu go namuhuvvon čuoggás A.4 *Sámi dutkan ja oahpahus Matematihka-luonddudiehtaga fakultehtas*, de lea lunddolaš digaštallat dákkár oahpahusfálaldagaid Sámedikki Oahpahusossodagin. Geahča maiddái A.2.8 *Sámi instituhtta*.

5.3.5 Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea bargit bagadallin

Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea Etnográfalaš ossodat evttoha ahte Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea bargit galget sáhttit leat Romssa Universitehta váldofágastudeanttaid váldobagadallit. Dát doaibmabidju mielddisbuvttášii ahte Romssa Musea/Romssa Universitehtamusea oččošii buoret oktavuođa dáid iešguđetge fágaid váldofágastudeanttaiguin.

5.3.6 Ovddidit oahpahusfálaldagaid bohcco ja boazodoalu birra

Árktalaš biologiija ossodat evttoha ovddidit oahpahusfálaldagaid bohcco ja boazodoalu birra, ja earret eará ráhkadit boahttevaš fáttá man namma lea "Boazu ja boazodoallu". Dát gursa galgá leat oassin ođđa cand.scient oahpus man namma lea "Árktalaš eanandoallu ja boazodoallu". Evttohuvvo maiddái ráhkadit lassioahppogurssa bohcco ja boazodoalu birra, nannen dihte olles servodaga oppalaš gelbbolašvuođa dáin áššiin.

5.4 Dutkan

Lassin vuoruhuvvon dutkandoaibmabijuide mat leat čuoggá 5.1 vuolde, leat dát deatalaš doaibmabijut:

5.4.1 Stipeanda prošeaktaohcamiid čállimii

Vai ásahuvvošedje eambbo dutkanprošeavttat sihke dain iešguđetge instituhtain ja maiddái máŋggafágalaš prošeavttaid, de evttohuvvo várret ruđaid vai eksáminerejuvvon váldofágastudeanttat sáhttet ohcat stipeandda prošeaktaohcamiid čállimii, ovdamearkka dihte Norgga dutkanráđđái. Dán stipeandda juolludaneavttut berrejit leat čadnon dasa mákkár fáddái ohcá ruđaid, ovdal go dasa mákkár árvosánit ohccis leat. Ná oččošii eambbo dutkiid geat dutket sámi fáttáid Romssa Universitehtii. *Stipeanda prošeaktaohcamiid čállimii,* berre addot golmma mánnui

váldofágastudeanttaide. Geahča evttohusa čuoggás A.6 *Sámi dutkan ja oahpahus Norgga guolástusallaskuvllas*.

5.4.2 Oktasaš davviriikkalaš-ruošša sámi bibliografiija

Universitehtagirjerájus (UG) ovttasbargá Ruota, Suoma ja Ruošša girjerádjosiiguin ráhkadit oktasaš davviriikkalaš-ruošša sámi bibliografiija. Dát prošeakta sáhttá boahtteáiggis šaddat oassin stuorát prošeavttas man namma lea "Digitálalaš sámi girjerájus". Oasit čielggadanbarggus leat jo dahkkon, ja UG lea váldán badjelasas ovddasvástádusa oktiiheivehit dán barggu. UG sámi fágarefereanta čállá earret eará prošeaktačilgehusa olgguldas ruhtadeami ohcama várás.

5.4.3 Čielggadit dutkanhástalusaid

Maŋemus jagiid lea Sámi dutkamiid guovddáš ja Universitehtagirjerájus bures čielggadan makkár váldofágabarggut ja sámi girjerájusressursat jnv. gávdnojit. Lea stuora veahkkin studeanttaide geat ohcet sápmelaččaide guoskevaš girjjálašvuođa, ja čielggadus čájeha maiddái makkár dutkamat leat dahkkon dain iešguđetge fágasurggiin. Hástalussan lea čielggadit makkár dutkanhástalusat leat daid iešguđetge fágasurggiin, makkár vejolašvuođat leat searvat ressursajoavkkuide/dutkanprošeavttaide jnv. Go galgá álggahit dutkanprošeavttaid, de ferte dán dimenšuvnna atnit muittus. Lea lunddolaš ahte Sámi dutkamiid guovddáš ja fágabirrasat ovttasrádiid dahket dán čielggadanbarggu. Go dákkár čielggadeapmi lea dahkkon, de lea deatalaš dan almmuhit dutkiide ja studeanttaide, ovdamearkka dihte Interneahta bokte.

5.4.4 Doavttirgrádagurssat/seminárat

Dr.polit.-oahpu našuvnnalaš evalueremis evttohuvvojit doaibmabijut movt buoridit servodatfágaid stipendiáhtaid čađaheami. Lea lunddolaš ahte Sámi dutkamiid guovddáš ja fágabirrasat ovttas láhčet fágalaš deaivvadanbáikkiid stipendiáhtaide geat dutket sámi áššiid ja eamiálbmotáššiid. Deaivvadanbáikkit sáhttet lea gurssat ja seminárat mat earret eará leat vuođđuduvvon sámi dutkama ja eamiálbmotdutkama dieđateorehtalaš gažaldagaide.

5.5 Riikkaidgaskasaš doaimmaheapmi

"Vuoruhit sámi dutkamiid... lea deatalaš oassi Romssa Universitehta riikkaidgaskasaš profileremis." - Stáhtadiehtaga instituhtta.

Máŋga fágabirrasa deattuhit ahte sámi dutkan ii guoskka dušše sámi servodahkii. Sámi dutkan lea maiddái oassi riikkaidgaskasaš dutkandigaštallamiin, erenoamážit eamiálbmotdutkamiid digaštallamiin. Sámi dutkama vuoruheami bokte lea Romssa Universitehta mielde hukseme gelbbolašvuođaid oppalaččat eamiálbmotdilálašvuođaid birra. Sámi dutkama vuoruheapmi lea dasto maiddái deatalaš oassi Romssa

Universitehta doarjagis riikkaidgaskasaš dutkamii (gč. Arkeologiija instituhta gulaskuddancealkámuša).

"Riikkaidgaskasaš doaimmaheami" vuolde evttohit čuovvovaš doaibmabijuid:

5.5.1 Viiddidit našuvnnalaš earreprográmma

1999:s dahkkui sámi váldofága- ja doavttirgrádastudeanttaid mátkedoarjja bistevaš doaibman. Mátkedoarjja addá sámi studeanttaide vejolašvuođa ovtta lohkanbaji lohkat muhtun eará eamiálbmotuniversitehtas. Romssa Universitehta lea evttohan ođđa joavkku ásahit olgoriikkastudeanttaid earreprográmmii - namalassii "eamiálbmotstudeanttat". Dán láhkái ožžot eamiálbmotstudeanttat buot riikkain vejolašvuođa ohcat sisaváldima earreprográmma bokte. Romssa Universitehta oažžu fas vejolašvuođa eambbo eamiálbmotstudeanttaid oažžut universitehta oahpuide (geahča maiddái doaibmabiju 5.1.4). Sámi dutkamiid guovddáš berre veahkehit studeanttaid oažžut oktavuođa eamiálbmotuniversitehtaiguin.

5.5.2 Romssa Universitehta ovttasbargošiehtadusat

Romssa Universitehtas leat ovttasbargošiehtadusat čuovvovaš riikkaiguin mat sáhttet guoskat sámi áššiide:

- Guatemala
- Ruošša
- Austrália
- New Zealand
- Kanada
- Botswana
- Nicaragua

Riikkaidgaskasaš studeantakantuvra lea guorahallame Romssa Universitehta ovttasbargošiehtadusaid. Ulbmil lea guorahallat geavahuvvojit go šiehtadusat. Go riikkaidgaskasažžan galgá šaddat, de lea deatalaš ahte šiehtadusat doibmet ja ahte buohkat geaidda šiehtadusat gusket geavahit daid.

5.5.3 Konferánssat

Dutkanlávdegoddi čujuha gulaskuddancealkámušastis ahte leat várrejuvvon ruđat riikkaidgaskasaš konferánssaid lágidit Romssa Universitehtas. Sámi dutkamiid guovddáš lágidii 1993:s stuora konferánssa man namma lei "Indigenous Politics and Self-Government" ja almmuhii konferánssa maŋŋel raportta "Becoming Visible". Sosiálantropologiija instituhtta evttoha ahte berre guorahallat galgá go maiddái boahtteáiggis lágidit sullasaš konferánssaid ja almmuhit sullasaš raporttaid.